

videtur esse sententia D. Hiero. in. c. 12. Zachar. & in prologo in Thren. & Ioseph. 10. de Antiquit. c. 6. quod etiã tenet Paraphraſtes Chal. c. 1. Thren. v. 10. has lamentationes eſſe illas, de quibus. 2. Paralip. 35. fit mencio, cum dicitur de Iofia: *Mortuus eſt, & ſepultus in Mausoleo patrum ſuorum, & vniuerſus Iudã & Ierusalẽ luxerunt eũ, Hieremias maxime, cuius oēs cantores, & cãatrices vsq̃ in præſentẽ diẽ lamẽtationes ſuper Iofia replicãt.* Vnde cũ ſecũdũ hãc ſententiã Hieremias has lamẽtationes ediderit in principio Regni Ioachas filij Iofia (qui Ioachas tantũ regnauit tribus mẽſibus) fit cõſequẽs vt viginti & duobus annis ante excidiũ Hieroſolymitanũ cõpoſuerit Hieremias præſentes lamẽtationes, nã Ioachim qui ſucceſſit Ioachas regnauit vndecim annis, & Sedechias poſt tres meſes Iechoniae ſiue ſecundi Ioachim, regnauit alijs vndecim annis, in fine autẽ Regni eius euerſa fuit Hieruſalẽ, & de hac euerſione pariter, & lamẽtationes, & vaticinia fuerunt hæ Hieremiae lachrymæ, hi fletus.

Myſticẽ autem luget ſanctus vates Hieremias, & ex intimo corde deflet captiuitatem illã, quam per peccatũ ſubit fidelis anima ſub

in Orationem Hieremiæ.

dira seruitute diaboli, á quo, cum decipitur, è dignitate sponsæ in infamem ancillæ seruituté transmutatur, & pulchritudine orbata, priuata decore gratiæ præstantissimo, in squalore, & sordibus illa, quæ téplum Dei erat, volutatur: quæ captiuitas vberiores exigit lachrymarum riuos, quã illa materialis Hierosolymæ euerfio: *Siquis enim* (inquit D. Hiero.) *téplum corporis hominis Dei contéplatus est, tunc, cum castitatis splé dore refulgeret, parua profecto, & valde inferiore illa prophetica lamentatione putabit, in qua barbarica manus Sancta sanctorum polluisse defletur, & Sacra ades ignem popula sse hostile, ubi contaminata Cherubim, & arca, ac propitiatorium, tabulaq³ dua lapidea, & vrna aurea lamentatur.* Hæc D. Hieron. cum cæteris, quæ prosequitur.

Quatuor ergo capitibus, quasi quatuor ex intimis præcordijs erumpētibus lachrymarū fluuijs absolvitur Hieremiæ plāctus, vt inquit Hugo in prologo, quaternoq; distinguitur alphabeto, vel iuxta quaternum excidiū, quod Hierosolyma passa est, de quo vers. 1. pag. 5. ad initium, vel iuxta quatuor sinistros, & infælices euentus, quos Hierusalé diuersis téporibus sub diuersis Regibus sustinuit, quorum

primus

primus intelligi potest sub Ioakim Maiori, quē
 Nabuchodonosor vinxit catenis, & Babylonē
 duxit. 2. Paralip. 36. secundus vero sub Ioakim
 minori, qui. 4. Reg. 24. cum matre sua, alijsq; vi
 ris, qui secum erāt, & fortissimis bellatoribus,
 vltrose Nabuchodonosori tradidit: tertius, quā
 do Nabusardan succēdit domum Domini, &
 domum Regis, & domos Hierusalē, & omnē
 domum cōbussit igni. 4. Reg. 25. mense 5. 7. die
 mensis anno 19. Regis Babylonis: postremus
 tandē, qui eodē loco habetur, & apud Hiere.
 c. 43. tūc extitit, quādo Ismael filius Nathanię,
 & decē viri cū eo percusserūt Godoliam, reli
 quiaq; Israel fugerunt in Ægyptū. Vtrunque
 hoc denotare potest quaterna alphabeti repe
 titio ex Hugone, & cæteris cōmuniter, vnde
 ille credit in tertia clade ter repetitū alphabe
 tum, quia illa fuit omniū grauissima, & quasi
 in ostensionē vehementis tristitię, & maxoris
 illam alphabeti ternā repetitionē ad singulos
 versus agnoscit: sed forte hoc est mysterium
 indagare, vbi non latet, & tantū quia illud ca
 put cæteris longius est, & vnico alphabeto nō
 poterat sufficienter signari, triplici caracte
 rum nota afficitur.

In Orationem Hieremiæ.

Non defunt sane ex Rabbinis (quod etiam aliquibus nõ displicet) qui velint ex significatione hebraicarũ litterarũ, quæ in his alphabeticis singulis lamentationũ versibus apponuntur aliquid magnũ more suo, & inuolucris plenũ eruere, cũ tamen nihil in eis animaduersione dignũ appareat præter id, quod statim corticẽ tenus se se conspiciendũ exhibet, & quod D. Hiero. & cũ eo interpretes cõmuniter animaduertunt, nimirũ, litteris alphabeticis decurrentes versus threnorũ notari, quia ab ipsis incipiunt: nã primus versus *Echah* in hebræo incipit à prima littera, quæ est *aleph*, secundus, *bachoh* à *beth* B, & tertius *Galetah* à *Gimel* g. & sic de cæteris, quod etiã reperitur in cap. ultimo Prouerb. ab illis verbis *Mulierẽ fortem*, & deinceps, & quia huiusmodi versus translati ab hebræo in græcum, aut latinum idioma, iam non seruant eandem incipiendi formam, vt patet, iccirco, quasi denotando rem illã, sic huiusmodi notis distinctã insignem esse, siue prænimio mærore, siue prænimia lætitia, aut memorabili aliquo euentu, in ipsis translationibus remanent originales litteræ hebrææ, quæ antea suo ordine capita illa cũ singulis ver-

bus decurrebant. Eūdem ordinem obseruatū in litteris alphabeticis reperies in hymno illo natiuitatis *A* solis ortus cardine, vbi deinceps quaternis versibus ductis alphabeticæ litteræ inserūtur. *B. Beatus auctor seculi.* 3. *C. Castæ parentis viscera.* 4. *D. Domus pudici pectoris.* 5. *E. Enixa est puerpera.* 6. *F. Fano iacere pertulit.* 7. *G. Gaudet chorus celestium.* Et Pater Augustinus. 18. de Ciuit. Dei. cap. 23. in carminibus Sybillæ Erythrææ vaticinatū sanctissimum nomē *IESUS* obseruauit per primas carminum litteras.

*I*ulicy signum tellus sudore madescit:
*E*cœlo Rex adueniet per secula natus,
*S*cilicet in carne existens, vt iudicet orbem,
*U*nde Deum cernent incredulus, atq̃ fidelis,
*S*ummum cum Sanctis in seculi fine sedetem.

Solet in metro huiusmodi obseruatio litterarū memorandū aliquid indicare, & forte ad faciliore memorix apprehensionē, poterit inserui re, nec immerito, si eó fine factū fuisset in ipsis alphabeti litteris, quo nihil poterat excogitari clarius, vellet Hieremias Iudæis ostendere in scripta, & lamēta, & causas, ob quas Hierosolyma sic á Deo suo derelicta in tam vilem, & abiectam abiret seruitutem.

Non me latet illæ septē cōplicationes eius-
 dē hebræi alphabeti, quas D. Hieron. ex ipsis
 litterarū significationibus adducit. *Aleph*, itaq;
 doctrina est, *Beth* domus, *Ghimel* plenitudo,
Daleth tabularum *He* ista, *Vau*, et, *Zain* hæc,
Chet vita, *theth* bonum *iod* principiū, *caph* ma-
 nus, *Lamed* disciplinæ, siue cordis, *Mem*, ex ip-
 sis, *Nun* sempiternū, *Samech* adiutorium, *Ain*
 fons, siue oculus *Pheth* os, *tzade* iustitiæ, *Koph*
 vocatio, *Resc* capitis, *Scin* dentium, *Tau* signa,
 ex his vero sic conficiuntur prædictæ septem
 connexiones. Prima ex *Aleph*, *Beth*, *Ghimel*, *Da-*
leth, doctrina domus, plenitudo tabularū: secū-
 da *he*, *vau*, *zain*, *chet*, ista, & hæc vita. Tertia
theth, *iod*, bonum principiū, quarta *Caph*, *Lamed*,
 manus cordis, siue disciplinæ, quinta *Mem*,
Nun, *Samech*, ex ipsis sempiternum adiutoriū,
 sexta *Ain* *pheth*, *tzade* fons siue oculus oris iusti-
 tiæ, septima *Koph*, *Resc*, *Sin*, *tau*, vocatio capi-
 tis dentium signa.

Ex his autem, si petas á D. Hiero. vltiorē
 intelligentiam sic ille explicat, vt in prima cō-
 nexione doctrina Ecclesiæ, quæ domus Dei est
 in librorū plenitudine reperiatur, in secūda di-
 catur illā esse vitā, quæ consistit in cognitione

scripturarū, per quas Christus D. innotescit, qui est vita credentium, & sic in sequentibus iuxta cōnexionū explicationes, vt latius apud ipsum videre poteris in prologo in threnos. Hec auctoritate D. Hieron. roborata adduximus, nā multa, quæ ex huiusmodi caracterib⁹ scioli Rabbini erunt hebraisantium argutias potius, quā aliquid solidū continēt. Verum huiusmodi litteras prædictis lamentationibus insertas, nō casu dixerim, nec sine aliquo mysterio relictas, & multominus propter supracitata rationes placebit id, quod Figueroa in prologo in threnos sentit, dum debita cū reuerētia illas nō esse decantandas in principio versuum arbitratur, obstat enim laudabilis, & pia Ecclesiæ consuetudo, dum huiusmodi lamentationes recitat in tribus diebus maioris hebdomadæ, vtpote, quæ accommodatæ sunt ad laudandā, & deplorandā mortē Christi D. saluatoris nostri, & tandē expletis iam quatuor lacrymarum fontibus in his quatuor capitibus contentis postremo loco recitatur, & iam sine a'phabeto, vt supradiximus, oratio Hieremiæ, nā post lacrymarū imbres cum iā humanū cor madescit, & quasi concepto cœlesti rore

pinguescit, tunc aptū redditur ad deprecandū Deum, quale ante lachrymarum effusionem forte non esset: & hæc sic, vt cūq; ex threnorum præfationibus prælibasse liceat, vt quæ in progressu in hoc nostro Cōmentario dicenda sunt aperiōra fiant.

Quod si sacrū aliquid aliud ex hoc numero quaternario ab Auctoribus elicere velis: quatuor primo loco expēde litteras ineffabilis nominis Dei *Iehouah*, & ipsum Dei nomē *Tetragramaton* expēde, vnde sacrū pythagoricis, solenneq; semper per illud extitit iuramentum: adducūtur præterea in cōfirmationē ex c. 28. Exodi quatuor pretiosorū lapidū ordines in rationali summi Sacerdotis, in quibus inscripta erant nomina duodecim tribuū Israel, quatuor itidem apud Ezechielem. c. 4. & 10. admirandę speciei animalia, quatuorq; diuersicoloribus equis toto orbe discurrentes quadrigæ, quas vidit Isai. cap. 6. & totidē animalia. Ioan. Apoc. 4. plena oculis ante, & retro, sed vultibus dissimilia, quatuorq; tandem in Ecclesia sancta Euangelijs Christus D. quaternariū numerum sacrauit.

Cū autē sanctissimus vates Hiēremias hic

nō modo Hierosolymæ, sed torius orbis sceleram lamētetur, rectè quidē quatuor hæc lachrymarū capita, quatuor orbis partibus mensuratur, ortui nimirū, & occasui, septétrioni, & meridiei, cū enim homo á Deo supremo artifice creatus totius orbis Dñs sit cōstitutus, merito, dam, è tā fælici sorte, & sublimi statu cecidit, quasi totus cū illo ruat æther, & orbis, dū illius ruinā lamētatur Hieremias quatuor adhibet lachrymarū fontes. Sic Beda in. c. 2. Ioā. prope finē acute in ipso Adami nomine quatuor signatas vniuersi orbis partes notauit per quatuor nominis *Adam* litteras obsignatas, nam αρκτος *arctos*, quod est septétrio ab *a*, & δυσ *dis*, quod est occidens a. d. αναβολη *anatoli*, quod est oriens ab *a*, & μεσημβρια *mesembria*, quod est meridies ab *m*, & quia Adamus sparsus per filios fuit in vniuersum orbem, in ipso nomine inscriptas gerat quatuor orbis partes: sic plane dici potest, quod Hieremias, dum vniuersi orbis peccata mystice deplorat, & pro eis tandem Dei opem implorat quatuor id præstitit lachrymarum fontibus quatuor orbis partibus respondentibus: sed de his hæc satis sint; ad Orationis nostræ Cōmentariū veniamus.

A

COMMENTARIUS
IN ORATIONEM
HIEREMIÆ PROPHETÆ.

B

VERSUS PRIMVS.

1.

RECORDARE DOMINE
quid acciderit nobis ; intue-
re & respice opprobrium no-
strum.

C

2. Hæreditas nostra versa est ad alienos , do-
mus nostræ ad extraneos.
3. Papilli facti sumus absque patre ; matres
nostræ quasi viduæ.
4. Aquam nostram pecunia bibimus , ligna
nostra pretio comparauimus.
5. Cervicibus nostris minabamur , lassis non
dabatur requies.
6. Ægypto dedimus manum , & Assyrijs vt

A

fatu-

- saturaremur pane. A
 7. Patres nostri peccauerunt & non sunt :
 & nos iniquitates eorum portauimus.
 8. Serui dominati sunt nostri : non fuit qui
 redimeret de manu eorum.
 9. In animabus nostris afferebamus panem
 nobis, á facie gladij in deserto.
 10. Pellis nostra quasi clibanus exusta est á
 facie tempestatum famis. B
 11. Mulieres in Sion humiliauerunt, & virgi-
 nes in ciuitatibus Iuda.
 12. Principes manu suspensi sunt, facies sonū
 non erubuerunt.
 13. Adolescentes impudice abusi sunt, & pue-
 ri in ligno corruerunt.
 14. Senes defecerunt de portis, iuuenes de
 choro psallentium. C
 15. Defecit gaudium cordis nostri, versus est
 in luctum chorus noster.
 16. Cecidit corona capitis nostri : væ nobis,
 quia peccauimus.
 17. Propterea mæstum factum est cor nostrū,
 ideo contenebrati sunt oculi nostri.
 18. Propter montem Sion quia disperijt, vul-

pes ambulauerunt in eo.

19. Tu autem Domine in æternum permanebis, solium tuum in generationem & generationem.

20. Quare in perpetuum obliuisceris nostri? derelinques nos in longitudine dierum?

21. Conuerte nos Domine ad te, & conuertemur: innoua dies nostros sicut á principio.

22. Sed proiciens repulisti nos, iratus es contra nos vehementer.

VERSUS PRIMVS.

Recordare Domine quid acciderit nobis. Intuere, & respice opprobrium nostrum.

Explanatio litteralis ad priora verba.

DEPE DEVS in diuinis literis humano more introducitur, & recordatus, & oblitus: non quasi huiusmodi hominum affectiones, quæ claram imperfectionem præ se ferunt, in Deum cadant; sed est figurata quædam locutio, cuius sensus

Quomodo
Deus dica-
tur & re-
cordatus,
& oblitus.

Genes. 30.

D. Hiero.

Lyran.
Glos. ord.
& interlin.

Genes. 19.
Exod. c. 6.

Hiere. 18.

Psal. 12.

ex effectibus pensandus est, & eruendus: cum enim res hominibus prospere eueniunt, & omne datum optimum de sursum sit, Deum sibi adesse putant, & ex opposito in quocumq; sinistro euentu Deum veluti absentem, & absconditum experiuntur; vnde illum pro rerum diuersitate nunc recordatum, nunc oblitum, nunc quasi presentem, nunc quasi absentem alloquuntur. Sic Genes. 30. introducitur Deus recordatus Rachelis dum vuluam eius aperit, aufertq; infame sterilitatis opprobrium; vnde in Chaldaeo habetur: *Et venit memoria Rachelis in conspectu Dei*, quasi antea non esset in conspectu Dei: non, vt inquit Hieronymus ad hunc locum, *tali loquendi modo vititur Scriptura, vt ad memoriam redeat diuinitas, coram qua omne prateritum, & futurum, semper presens est; non enim est dignum in illa maiestate ponere obliuionis iniuriam, sed ideo recordari, vel meminisse postulatur, vt cito auxilium indigentibus conferat, & palam faciat quod antea fuit occultum.* Illi consonat Lyran. & vtraq; Glossa ord. & interlin. nos enim in pœna positi, vt inquit Hieronymus in cap. 3. Abachuch: *Eum putamus oblitum.* Simili loquutione Genes. 19. Deus se recordaturum fœderis promisit, sicq; Exod. cap. 6. *Recordatus est Dominus pacti, quod pepigerat cum Abraham, Isaac, & Iacob:* idemque noster Hieremias cap. 18. à Deo exposcit dicens: *Recordare quod steterim in cōspectu tuo.* Pariter ex opposito Deus aliquando inducitur quasi oblitus, vnde Interlin. habet hoc loco. *Qui oblitus videris, dum non vleisceris.* Ita Dauid Psalm. 12. Deum ceu oblitum conqueritur dicens. *Vsquequo Domine obliuisceris me*

A *in finem.* Quod Rabbinus apud Hugonem Card. quibus consentit Faber, & Incognitus, ita intelligunt quasi Dauid in hoc Psal. quaternam præuidisset vrbis Hierosolymæ euerfionem, primam sub Babylonij, secundâ sub Assyrijs, tertiam sub Græcis, quartam sub Romanis: vnde cum à prima liberati sint per Cyrum sub Nabuchodonosor, vt patet primo Esdræ 1. qui remisit captiuitatem, & facultatem concessit ad reparationem templi; & à secunda, quæ fuit tempore Ozæ Prophetæ, per Darium 1. Esdræ 6. & à tertia sub Antiocho per Machabæos, vt constat ex illorum libris: a quarta tamen sub **B** Tito, & Vespasiano non liberabuntur, sed durabit vsq; ad secundum aduentum Christi, & ideo dicit Deum obliuisci Iudæorum in finem, quia scilicet ante finem mundi iam non recordabitur eorum: nam super tribus sceleribus conuertetur, super quartum autem non conuertetur: sicq; Ieremias hoc eodem capite 20. inquit: *Quare in perpetuum obliuisceris derelinquens nos in longitudinem dierum.* Quod proculdubio de hac vltima euerfione Hierosolymæ intelligendum est, sicut diuus Hieronymus in Thren. calamitates, quas Hieremias hic deplorat, completas fuisse dicit post Christi passionem in ipsa Hierosolymæ euerfione per Titum & Vesp. iuxta **C** Dan. *Post hebdomadas 62. occidetur Christus & non erit eius populus, qui eum negaturus est, & ciuitatem, & sanctuarium dissipabit:* Et concludit tandē: *Et vsq; ad consummationem, & finem perseverabit desolatio.*

Hic est communis & vsitatus loquendi modus, cum tamen Deus nunquam nostri obliuiscatur iuxta Regiū vatem Psal. 136. *Si oblitus fuero tui Hierusalem, obli-*

Faber
Incognit.

Quater
euerfa Hie-
rosolyma.

1. Esdra 1.

1. Esdra 6.

D. Hiero.

Psal. 136.

Dextra
mea, id est,
filius meus
secundum
aliquos.

Psal. 49.

Christus in
Cruce affi-
xus victo-
ria nostra
est.

Isaia 4.

Deut. 1.

D. Chrysof.

Isaia 49.

Deus non
deserit nisi
deserentes se.

Psal. 39.

Cassiod.

uioni detur dextra mea, si non proposuero Hierusalem in principio latitiae meae. Unde per Isai. 49. Numquid potest mulier obliuisci infantem suum ut non misereatur filij uteri sui, & si illa oblita fuerit, ego non obliuiscar tui: ecce in manibus meis descripsi te. Merito ergo Deus per Dauid se dexteræ manus obliturum pollicetur, si obliuiscatur Hierusalem, quam in ipsis manibus descriptam ostendit, sanguine scilicet, & fixura clauorum.

Idem Ozeas cap. 2. in principio de Christo promiserat: *Et ego quasi nutritius Ephraim portabam eos in brachijs meis.* Forte ne pondere peccatorum brachia grauarentur, in cruce sunt clauis affixa, ut sicut antea leuante Moyse manus suas vincebat Israel, sic affixis in Cruce Christi manibus, in quibus descripti eramus, vinceret populus Christianus: nam Isaiæ 4. *In brachio suo congregabit agnos, & in sinu suo leuabit, fetus ipse portabit.* Sicque incredulo Israeli obijciebat Moyles Deut. 1. *Portauit te Dominus Deus tuus, ut solet homo gestare puerum paruulum, donec venias ad locum istum:* circa quod vide Chrysof. hom. 45. in Ioannem, & hom. 60. ad populum Anthiochenum.

Ita vanum clamabit Sion, Isaiæ 49. *Dereliquit me Dominus, & Dominus oblitus est mei:* Neminem enim deserit Deus, à quo prius non deseratur, quo circa apposite P. August. et adnotauimus q. 4. posit. in nostra laurea Conimbricensi num. 10. ad illa verba Psal. 39. *Cor meum dereliquit me,* inquit; *Quid mirum si cor tuum desertum est à Deo tuo, quando se ipsum deseruit?* Tunc autem nos deserit, inquit Cassiod. ad eundem Psalm. quando profutura non appetit. Prius ergo est vnum-

quemq;

A que m̄q; obliuisci sui, quam Deum illius obliuisci; vnde
 A quia Hierosalem non est recordata finis sui, Thren. 1.
 cum iam essent sordes eius in pedibus eius, ideo depo-
 sita vehementer Deum quasi sui oblitum deprecatur
 vt recorderetur calamitatum, & afflictionum, quibus se
 vndiq; circumuallatam lamentatur, *Recordare.*

B Eleganter Tertul. expendens huiusmodi tropologi-
 cas locutiones, quæ Deo tribuuntur, explicans quo pa-
 C tō intelligendæ sint lib. 2. contra Marcion. cap. 6. in-
 quit: *Nam & dextram, & oculos, & pedes Dei legimus,*
 B *nec ideo tamen humanis comparabuntur, quia de appella-*
 B *tione sociantur: Et infra; Irascetur enim, sed non exacer-*
 B *babitur, sed non periclitabitur; mouebitur, sed non*
 B *euertetur: omnia necesse est adhibeat propter omnia,*
 B *tot sensus quot & causas, & iram propter scelestos, &*
 B *bilem propter ingratos & emulationem propter super-*
 B *bos, & quidquid non expedit malis: sic & misericor-*
 B *diam propter errantes, & patientiam propter non resi-*
 B *piscentes; & quæ prosequitur: idq; confirmat exemplis*
 C *Scripturæ sacræ ostendens pariter Deum magis dilige-*
 C *re misericordiam, quam hominum vindictam: miseri-*
 C *cors enim destinatū exitium à Niniuitis auertit, Ion. 3.*
 C *spatium vitæ Ezechie lachrymis concessit, 4. Reg. 20.*
 C *& restituit statum regni tyranno pœnitentia functo,*
 C *Dan. 4. & 1. Regum 14. filium Saulis moriturum ex*
 C *deuotione populo concessit, & delicta David in domū*
 C *Vriæ confessum venia liberauit. Hæc Tertul. & conclu-*
 C *dit, Nota cum ulciscitur, considera cum indulget, re-*
 C *pēde austeritati lenitatem. Non enim iniquus est Deus,*
 C *inquit Paulus ad Roman. 3. qui iram infert, nam ipse*

Tertul.
Deus se no-
bis accom-
modat, &
quomodo.

Ion. 3.
4. Reg. 20.
Dan. 4.
1. Reg. 14.

Roman. 3.

Nahum. 2.
2. Pet. 3.

Cypria. lib.
3. epist., 16.

Hug.

Beda.

percutiet & sanabit. Vnde potius expectandus est, si moram fecerit Nahum 2. *Quia veniens veniet, & non tardabit.* Etenim vt habetur 2. Petri 3. *Patienter agit propter vos, nolens aliquos perire, sed eos ad penitentiam verti.* Ad hæc optime Cyprianus, lib. 3. epist. 16. ait: *Potens est diuina misericordia medelam dare, dum tamen non putent propere & incaute aliquid festinanter agendum; ne si temere pax vrsurpetur diuina indignationis offensa grauius prouocetur.* Vult enim Deus iustos in hoc seculo non tanquam in patria & quieta sede commorari, vt sic lachrymis & luctu cum se quasi diuino auxilio destitutos viderint, de temporaneis cladibus mentem erigant, & exilium suū agnoscentes patriā futurā inquirant. His consonant, quæ Hugo scribit explicans verba illa Eccles. cap. 4. *Verti me ad alia, & vidi calumnias, quæ sub sole geruntur, & lacrymas innocentium & consolatorem neminem, nec posse resistere illorum violentiæ cunctorum auxilio destitutos:* inquit ergo Hugo: *Ergo non putes hic patriam esse.* Et infra, quod ideo factū est hoc vt agnoscas exilium tuum, & patriam inquiras alteram: Et tandem addit: *Et non fert hic consolationē innocentibus Deus, quia illis alibi reseruat consolationes suas; & nunc interim cunctos auxilio destitutos relinquit, ne in auxilio alieno consolentur, qui suum non habent, & magis gemant & suspirent, & desiderent eius consolationem, quam nondum habent.* Ad idem institutum optime Beda rationem reddit, quare Deus iustos aliquando in hoc seculo in miserijs constitutos derelinquere videatur, dicens lib. in Cant. cant. *Sancti viri sic de spe certi sunt, vt tamen semper sint de tentatione*

suspecti

A *suspecti, illis enim dicitur; seruite Domino in timore, & exultate ei cum tremore, ut & de spe nascatur exultatio, & de suspicionem nascatur tremor.* Nam viri iusti nec laboribus franguntur, nec in eis desperant, sicut adamas, quem dum percutit in incude ferrum, potius quam frangat frangitur, & idcirco sæpe Deus simulans se à longe, & fingens longius ire, expectat iustorum pugnã, vt tandem illi præsentibus calamitatibus inuoluti, in lacrymas & suspiria erumpant, clamentque ad Deum: *Recordare Domine.*

B Illustrari potest optime locus iste ex Amos cap. 7. inter punctum, nam vbi Vulgata legit: *Ecce Dominus stans super murum litum, & in manu eius trulla cementarij*: legunt Septuaginta: *Ecce Dominus stans super murum adamantinum, & in manu eius adamas.* Quo loco D. Hieronym, per adamantem viros iustos intelligit, qui plane nec temporum vicissitudine nec laboribus franguntur. Vnde merito Ægyptij Sacerdotes, constantem virum, qui nullis cedat temporum calamitatibus per Salamandram medijs inambulantiæ flammis expressere. Imo etiam si cum Vulgata legamus: *Marum litum*, & non adamantinum: adhuc in eo exprimitur iustorum in laboribus patientia, nam murus contra temporis iniurias linebatur, ne aquis superuenientibus cederet.

C Recte ergo Dominus stat super murum litum, ne iusti aquis, hoc est, præsentis vitæ miserijs succumbant, quibus adamantinam faciem, & filicis dedit, Ezech. 3. Neque enim aliud à iustis vult, vt eorum semper recorderetur, quam quod ipsi etiam recordentur illius. Hoc iam

Amos.

Ezech. 3.

vaticinatus fuerat Haisas cap. 43. dicens : *Ego sum qui deleo iniquitates tuas propter me, & peccatorum tuorum non recordabor. Reduc me in memoriam.* Imo vero & ipsas temporaneas clades Deus potius in remedium mortalibus quam in supplicium elargitur.

Tertul. in
lib. de Trin.
cap. 4.

Sæpe vero quos præmia non inuitant deterrent pænæ: vide Nouatianum apud Tertul. in lib. de Trinitate cap. 4. vbi hoc ipsum egregie ostendit, dum inquit : *Nam & quod irascitur Deus non ex vitio eius venit, sed ad remedium nostrum illud facit; indulgens est enim etiã cum minatur, dum per hæc homines ad recta remocantur.* Nam quibus ad honestam vitam deest ratio, metus est necessarius, vt qui rationem reliquerunt, vel terrore moueantur.

Vt tandem concludamus, illud aduerte; ea sæpe, quæ coram oculis mortalium faua apparent, & solam sapiunt iustitiam, coram Dei oculis esse in homines præstantissimos misericordiæ effectus; sicut & quæ honorifica & gloriosa ab hominibus iudicantur, onerosa & humilia à Deo reputantur.

Pro hoc expende locum Numer. 27. *Tolle Iosue filium Nun virum in quo est spiritus Dei, & pone manum tuam super eum, & dabis ei præcepta cunctis videntibus, & partem gloria tua:* vbi Pagninus legit: *Et pones de gloria tua super eum:* Chaldaeus paraphrastes *Dabisq; de splendore tuo super eo:* ibi tamen in Hebræo dicitur: *Dabis ei partem humilitatis tue:* persuadendo scilicet ei, vt inquit Hieronym. quod suscipiat onus populi ad voluntatem meam. Recte ergo Deus nunc in præsentem gloriam cum humilitate, & lætitiã cum læ-

Hieron.

A crymis coniungit: vt enim inquit P. Aug. sermone de verbis Domini 42. tota ista vita intelligentibus tribulatio est, sunt enim duo tortores animæ timor, & dolor seculi; hic quem non decipit prosperitas frangit aduersitas. De hoc ad literam non est cur amplius agamus, cætera in annotationibus.

P. August.

B Domine, in Hebræo est ineffabile nomen *Iehouah* tetragrammaton, vt aliquibus placet, quasi à contrario sésu, quia facillime proferri potest cū scribatur per *Iod*, & duo *H.H.* & *Vau*, quæ literæ lenes sunt, & facillimæ expeditionis: vel quod certius est, quia sanctissimum nomen *Iehouah* apud Hebræos nominare nefas erat, solumque summo Sacerdoti id licebat: vnde Hebræi si quando tale nomē in Scripturis reperiebāt, illud omit- tentes loco eius legebant *Adonai*. Vnde Rabbi Hac- cados, qui latine dicitur Mag. noster sanctus, in lib. *Galey Razeia*, id est, *reuelator arcanorum*, interrogatus ab Antonino Consule Romano de significatione sanctis- simi nominis tetragrammaton *Iehouah*, ita illi respō- det, (verba autem eius refert Rabbi Neemias Haccha- næ filius in epistola secretorum scripta ad filium suum Hacchanam). *Quod petis de veritate informari eius sci- licet quod demonstrat nomen quatuor, nomen duodecim, & nomen quadraginta duo litterarum, notum tibi facio, hac esse arcana diuina, quæ omnes homines clam esse debent.* Et infra prosequitur: *Idcirco notum tibi facio Deum non habere nomen cuius nos cognitionem habere possimus, quandoquidem eius substantia est nomen eius, & è con- tra; & quemadmodum eius substantia notitiam nullam habere possimus, quoniam ea cognita similes ei efficere-*

mur,

mur, ita sui nominis cognitionem habere nequimus. Et ita olim increbuit Deum esse innominabilem, ut iam Philosophus in lib. de causis propositione 6. dixerit: *Prima causa superior est omni narratione: neque eius est loquela, deficiunt enim linguæ ad narrationem ipsius.* Et Mercurius Trismegistus Deum dixit *Anominon*, idest, sine nomine: & Apollo Delphicus quærenti cuidam quid Deus esset? Respondit inter cætera: *Eius nomē nec verbo capiendū.* Late Theologi de nominib^o Dei disputant inquirentes an detur, dariue possit nomen aliquod Deum quidditative significans: circa quod videri potest D. Thomas. 1. p. q. 13. Alensis 1. p. q. 68. m. 1. ubi dicit Deum & nominabilem & innominabilem; nominabilem quidem ex ijs quæ secundum nos sunt; & ex his, quæ secundum naturalem rationem de eo accipiuntur: innominabilem vero ex his, quæ secundum ipsum sunt, siue quæ de Deo per fidem tantum cognoscuntur; quod est esse improprie, & non proprie nominabilem: vide eundem mēb. 2. & q. 69. mem. 3. Id ipsum docuit Ambrosius lib. 2. de Trinitatē quod sunt quædā nomina, quæ proprietatem deitatis ostendunt, quod intelligendum est per similitudinem ad res creatas, ut generatio, verbum, filius & cætera huiusmodi: quædam vero sunt, quæ diuinæ maiestatis exprimunt vnitatem, ut sapientia, veritas, virtus, & huiusmodi: quædam vero alia sunt, quæ per similitudinem de Deo dicuntur trāslatitiē, ut splendor, speculum, & similia. Nullum autem nomen est quod proprius attingat ipsum diuinum esse, quam nomen *Jehouah*, ut inquit P. Aug. lib. 5. de Trin. cap. 2. *Ille, qui dixit Moysi: Ego sum qui sum, qui est*

D. Thom.
1. p. q. 13.
Alensis 1. p.
q. 68.

D. Ambros.
lib. 2. de
Trinit.

A *miste me ad vos*, veré & proprié dicitur essentia; iam vero *Iehouah* idem est atque essens á verbo *Aiah*. Videatur Dionys. de diuinis nominibus cap. 1. & 7. & de cœlesti hierarchia cap. 1. Naz. orat. 50. in sanctum baptisma. Damascenus lib. 1. de fide cap. 4. Caiet. super cap. 15. Exodi, & in cap. 6. Deut. & alij. Iam vero quia nomen tetragramaton *Iehouah* sæpe incidit in diuinis litteris, hæc de illo prælibare oportuit.

B *Quid acciderit nobis*, seu quod fuit nobis, aut quod factum est nobis, iuxta versionem Pagnini & Septuaginta Paraphasis Chaldæa: *Recordare Domine quid decretum sit ut euenerit nobis*. Interlinealis addit, *quam graue malum*. Glossa ordinaria expendit non esse malum naturæ, sed accidens ex pacto hoc quod diuinis oculis obijcitur, hoc enim est malum accidens, meritoque Hierosolymæ ruinam desens Hieremias illam diuinis oculis obijcit, Deus enim adhuc *cum iratus fuerit misericordia recordabitur*: Abacuch. 3. Quam præsto Deus adsit ostenditur illis verbis Regij vatis: *Accedite ad Deum & illuminamini*: vbi in Hebræo habetur *Semnatara*, legit Caiet. *Et illuminati sunt*. Aug. Eugubinus, *Et illuminamini*. D. Basilius, & D. Hieronym. *Et illuminabimini*. Hæc est Dei pietas, hic in mortales affectus, illicó atque ad eum currimus paratum inueniemus, imo & in ipsa iustitia misericordiam experiemur, nec enim omnino manum suam auxiliarem contrahit, nec omni peccâtes nudat misericordia, vt inquit Cyrillus lib. 5. in Isaiam cap. 57. quod Israhel accidit, qui non timuit Deum cœli & terræ, & vniuersorum opificem & artificem.

D. Dionys.
de diuinis
nominibus.
cap. 1. & 7.
Naz. orat.
50.

Septuag.

August.
Eugub.

D. Hiero.

Cassiodor.

Genes. 3.

D. Ansel.
lib. 2.

Occasionem præbet Paraphrasis Chaldaea, ad illa
 verba: *Quod decretum fuit, ut eueniret nobis: ut intel-*
ligamus ipsas temporarias penas esse (quod supra nota-
uimus) misericordiae actus. Nam licet misericordia &
veritas præcedant solium Regis, magis tamen amica
misericordia: Benigni enim principis est (dicit Cassio-
dor.) ad clementiam commodum transilire terminos mise-
ricordiae. Eos autem Deus videtur transcendere dum
in presenti seculo peccata æterno condigna supplicio
leniter, & ad breue tempus punit, ut in æternum mise-
reatur. Sane hoc malum est, quod nobis pro peccato ac-
cidit, & quod vere ex misericordia Dei intelligere pos-
sumus decretum esse, ut eueniat. Quo circa non deest
*ex RR. interpretibus qui locum illum Genes. 3. *Spinæ**
*& *tribulos germinabit tibi:* potius intelligat in reme-*
dium peccati, promissionemque ac pignus ipsius, quã
in penam siue maledictum: erant enim mortales spi-
nea corona redimendi, ut sic Deus dicatur in ipsa pã-
næ inflictione misericordiae recordari, qui seuerior ef-
set si supplicium differret, sicut & homines vitæ diffe-
runt correctionem: Est enim Deus, dixit Diphilus poe-
*ta citatus à Clemente Alexand. lib. 5. Stromatum, *quisi**
quis facit, sed improbe cum sit malus, tempus ille tempe-
ret: nam tempore ille postero dabit penam. Quid ergo, sicut
*notauit D. Ansel. lib. 2. cur Deus homo cap. 9. *miseri-**
cordius intelligi valet, quam quod peccatori æternis
penis damnato, & non habenti unde se redimat, Deus
*Pater dicit: *Accipe unigenitum meum, & da pro te: &**
*ipse Filius, *Tolle me, & redime te?* Quasi enim hoc dicunt*
 cum nos ad Christianam fidem trahunt. Vnde merito

ad idem

A ad idem D. Bernard. exclamat: *Si totum me debeo pro me facto, quid addam pro me refecto, & refecto hoc modo?* cum cæteris quæ eleganter prosequitur. Et P. August. in Psal. 54. optime expendit, & probat Deum siue in aduersis, siue in secundis rebus semper esse laudandũ siue blãdiatur vt pater, siue corripiat vt iudex, quia nõ minus gratiæ in correctione pro peccato exhibet, quã solet in prosperis rebus exhibere. Quibus consonat Chrysof. de reparatione lapsi ostendens, pœnas, quas pro delictis patimur, temporaneas affectus esse Dei medentis, non percutientis: nam qui percutit, ipse sanat, neque aliunde melius iudicij furorem declinamus, quam dum inflictas á Deo pœnas sustinemus; sicque noster Vates cap. 10. á Deo exorabat dicens: *Corripe me Domine, veruntamen in iudicio, & non in furore tuo.* Quasi diceret aliud esse iudicium, & aliud furerem: nõ iudicium aliquid in statera suæ æquitatis & misericordie admittit; quod tamen furor excludit, qui summum iustitiæ rigorem attendens ad summam accedit iniustitiam. Vnde per eundem Prophetam cap. 30. non aliter Deus promittit se cum populo suo acturum dum inquit: *Te autem nõ faciam in consummationem, sed castigabo te in iudicio, vt non videaris tibi innoxius:* vbi in Vulgata habetur, *in iudicio*, legitur in Hebræo *latisbat*, id est, cum æquitate & moderatione ad emendandum & erudiendum, non ad perdendum & vlciscendum, quasi dicat percutiam tanquam pater, non destruam tanquam inimicus: additur vero: *Vt non videaris tibi innoxius:* id est, ne vnquam suspicari possis te sine culpa inuentum, quam pœna cognosci & confi-

D. Bernard.

P. August.

D. Chryso.
de repara-
tione lapsi.

A
 A
 terri cogit; nam dormientes oculos, aggrauataque aures
 non sic verba in altum prolata atque verbera, vel etiã
 leuis supplicij manus aperire solent: vnde eodem cap.
 Deus illis obijcit: *Curatorem utilitas non est tibi*: id
 est, Deus te vulnerat vulnere captiuitatis corporalis
 & exilij, vt te sanet à vulnere captiuitatis spiritualis: vt
 enim supra insinuauimus, ideo Deus in hoc seculo,
 quod iustis non habentibus hic ciuitatem permanentẽ,
 sed aliam futuram inquirentibus, exilium reputatur,
 penas apparat & labores, vt tandem in patria præmia
 & coronas largiatur: & hanc ob causam peccatorum
 B
 B
 punitio gratissima Deo victima censetur. Sic Esaia 34.
 dicitur; *Victima Domini in Bosra, & interfectio mag-*
na in terra Edon: Et Hieremix 12. *Congrega eos quasi*
gregem ad victimam, & sanctifica eos: id est, præpara
 eos in diem occisionis. Simileque habetur Ezechiel. 39.
 & Sophonix 1. In quibus omnibus locis aperte diuinæ
 litteræ peccatorum punitionem gratissimam fore vi-
 ctimam attestantur. Pro omnibus expresse expendi po-
 test ex Threor. 3. vbi dicitur: *Percussisti, nec misertus*
 es: nam pro *Percussisti*, est in Hebræo *Thabatah*, id est,
 C
 C
 mastrasti & iugulasti more victimarum.

Optime Chrysoft. hoc ipsum loco supra citato ex-
 pendit, multis illustrans quantum in temporanea deli-
 ctorum punitione diuina misericordia eluceat, & quo-
 dam modo diuinæ iustitiæ superabundet: vnde non
 immerito dei misericordiam in hominum manibus
 per longiorem digitum designatam aliqui voluerunt.
 Est plane deus (Græcus dicit comicus) vbique, spectat
 idemque omnia acutus ad cernenda cuncta oculus

A dei, adducit ad supplicia lumen improbos: haud vllus, inquam, transiit plagam dei, vt Latinus poeta ad idē dixit:

*Si genus humanum, & mortalia temnitis arma,
At sperate Deos memores fandi, atq; nefandi.*

B Quidquid ergo nobis male accidit, id a deo in scelerum supplicium decretum vel ipsi ethnici fidei destituti lūne perceperunt: idcirco quicquid facimus, aut patimur mortale genus nostrum, venit ex alto; Boetius hoc. Ex misericordia enim dei prouenit quod peccata puniēda non differat in futurum, proindeque saepe ipsis impijs, tanquam instrumentis diuinæ vindictæ, deus vtitur ad exercendos eos, quos parat corrigere. Sic Iudæos per Chaldæos, Chaldæos per Persas, Persas per Græcos, Græcos per Romanos, Romanos per Gothos afflixit, & vastauit, non sane cum ira patibili, sed clementia ineffabili, vt supra Chrysof. citatus.

Boetius.

C Ad locum illum Exodi 34. vbi Vulgata nostra habet: *Domine Deus misericors & clemens, & patiens, & multa miserationis, ac verax*: habet Hebræa ex D. Pat. August. *Et clemens, & tardus ad iram*: vbi Paraphrasis Chaldæa addit: *Et multa faciens bona*: legunt Septuaginta: *Misericors & miserator, & multa misericordie, & verax, & iustum seruans*. Ecce deus ad iram tardus, & ideo semel atque iterum inducitur misericors, inducitur clemens, & multæ miserationis, ac patiens; & tandem postremo loco verbo vnico inducitur iustitiam seruans: non sane quia deus non æque iustus sit, ac misericors, sed quia nos illius misericordiam sapius experimur etiam in ipsis pænis a deo inflctis, quam iusti-

B

tiam;

tiam; vnde in omnibus quæ nobis finistrè accidunt, etiam si nostri videtur oblitus, tamen semper recordatur quid acciderit nobis. Vnde citato loco Exodi statim additur: *Qui custodis misericordiam in millia, qui aufers iniquitatem & scelera*: quod Chaldaus explicat dicens: *Parcens eis, qui conuertuntur*: vnde ex misericordia decernit pœnas, quibus oculi sceleratorum aperiantur & videant, nec nimis misericordiam confidentes, nec nimis de sceleribus desperâtes. Vnde Chrysoft. hom. 5. in Psal. 80. inquit: *Impiis es? Magos tibi propones; raptor es? Publicanum cogita: Impurus es? Animo tuo meretrix se obijciat: sicarius es? Latro ille ante oculos obseruetur; flagitiosus es? In mentem tibi veniat Paulus, qui prius blasphemus erat, postea Apostolus, prius persecutor, postea euangelista, prius lupus, postea pastor; peccasti, respice; millies peccasti, millies respice.* Hæc Chrysoft. Nam si magnus peccator, vt inquit D. Bernard. in sermone de triplici misericordia, magna misericordia opus habet, vt vbi abundauit delictum superabundet & gratia, diues est Deus in miserationibus. Quâuis enim mala sæpe nobis accidant, exurgens tamen miseretur Sion, quando venerit tempus miserendi eius. Si enim Deus, vt optime notauit D. Ambr. lib. 1. in Luc. cap. 15. impios quæsiuit, qui eum non quærebant, & pro eis voluit mori; quomodo clamantes ad se non exaudiet? Quo circa eleganter D. Greg. hom. 36. explicâs verba illa Luc. 14. *Cæperunt se excusare: Offert, inquit, Deus quod negare debuerat: non rogatus dare vult, vt largiri dignaretur etiam postulatus: magna enim pietas Dei omnipotentis super nos afficitur, quæ se deserentes*

Chrysoft
hom. 5.

D. Bernard.

D. Ambr.

D. Gregor.
hom. 36.

A *nō deserit.* Imo vero si pœnas homini decernit, ideo est
vt ad cor redeat, & respiscat, illiusque rogatus recor-
detur, cuius etiam recordatur oblitus.

Intuere, & respice opprobrium nostrum.

Eâdem loquutione, qua Hieremias Deū deprecatur vt
recorderetur Hierusalem, illum etiam per antropapa-
thora exorat, vt intueatur & respiciat: sicque Exod. 2.
& 6. dicitur Deus recordatus filiorum Israel, ad illosq;
respexisse, cum iam clamor eorum ab operibus ad Deū
ascendisset, quæ loquutio eundem sequitur tropum. Sic
igitur in presenti Deum alloquitur noster vates dicēs:
Intuere, & respice opprobrium nostrum; quod scilicet
passi sumus ab his, qui dixerunt nos quasi seruos in ter-
ram alienam, & abusi sunt nostri in seruitium suum.
Interlinealis addit: *Facti sumus opprobrium vicinis no-
stris:* & Glossa ordinaria expendit tria. Primum non
meminisse sanctum vatem Hieremiam inimicorum
persequentium, & crudelium exactorum, vt in eos di-
uinam vindictam inclamaret; sed solum meminisse
miseriæ, & calamitatis, quam patiebantur. Secundum
aduertit, & recte; illud *intuere, & respice,* esse fere eius-
dem verbi repetitionem, maximæq; afflictionis indi-
cium, per quod melius dolentis ac deprecantis animus
exprimitur; & illi fauent cætera versiones, quæ vtrunq;
verbum promiscue hoc loco adducunt: nam habetur
ex Pagnino & Vatablo pro *intuere & respice, respice
& vide.* Idem Septuaginta. Tertio loco explicat in
quo consistat huiusmodi opprobrium, in eo scilicet,

Exod. 2.
& 6.

quod gens sancta, quales tunc Israelitæ comparatione
 aliarum nationum, prædita miraculis, Dei præsentia
 illustrata, in tantum peccasset vt iusto Dei iudicio tam
 immani multaretur captiuitate: nam dedecus insigne
 est viris iustis, populoq; à Deo dilecto, infamem subire
 seruitutem, Deumq; sic se cum illis habere, ac si eos ab
 impijs non discerneret. Et ad idem opprobrium videretur
 alluisse Dominus Iosue 5. dum inquit: *Hodie ab-*
stuli opprobrium Egypti à vobis: in cuius signum voca-
 tum est nomen loci illius *Galgalath*, siue *Gilgath*, vt
 vertunt Pagninus & Vatablus; *Galgalath* autem idem
 est atque rota, reuolutio, siue ablatio, quasi Deus hoc lo-
 co Israelitis promiserit eos deinde ab *Egyptijs* secer-
 nendos esse, inter quos per 200. annos & ultra versati,
 illorumque moribus assueti, vix ab illis iam discerni
 videbantur, cum etiam incircumcisi essent, sicut *Egy-*
ptij, ita vt hoc loco dicens Deus se ablatum oppro-
 brium *Egypti* ab eis, eos circumcidendos pariter &
 corpore, quod erat Hebræorum insigne, & vitijs pro-
 misisset: neque enim aliunde melius iusti, religiosæque
 personæ à profanis & sceleratis, quam ex morum di-
 uersitate discernuntur. Sed plane opprobrium videtur
 denotare seruitutem, quam passi sunt in *Egypto*, & à
 qua, vt inquit Theodoretus, liberantur per circumci-
 sionem, qua præcedente promissionis terram possessuri
 erant, illiq; dominaturi. Sic ergo in præsentia infamem
 seruitutem nomine opprobrij diuinis oculis obijcit,
 propterea dicens: *Intuere, & respice opprobrium nostrum:*
 quasi dicat; *Facti sumus opprobrium vicinis nostris, sub-*
sannatio, & derisio his, qui sunt in circuitu nostro, qui

Iosue 5.

E. h. h.

A videntes nos in huiusmodi miserijs constitutos, quasi gentem sine Deo reputabunt, & mouentes capita sua dicent: siccine populo à Deo dilecto hæ calamitates & miserix cum tam graui infamia, & dedecore euenerunt? Profecto propter scelera sua hanc seruitutem iusto Dei iudicio patiuntur.

B Plane quam graue sit viris iustis si quando illis impij Dei absentiam obijciant, illosque in afflictionibus constitutos quasi à Deo derelictos incusent, sentit Regius Vates Psal. 41. dum lachrymas die ac nocte pro pane habet, ne sitim (vt inquit P. August.) minuere viderentur, sed augere, quomodo impij Dei absentiam obijciebant dicentes: *Vbi est Deus tuus?* nam illa particula *dum* æquiualeat causali, fitque sensus: *Fuerunt mihi lachryma mea panes die ac nocte*, quoniam dicitur mihi quot die, *Vbi est Deus tuus?*

Psalm. 41.
D. August.

C Quomodo vero sicut homo ex culpa venit ad pœnã, vt eleganter dixit D. Gregorius in Moralibus, ita ex pœna venit ad amorem, sentiens iam noster Hieremias Dei flagellum exclamauit, *Recordare Domine*, additq; *intuere & respice*: id est, attente vide, & considera quæ patimur: sic Pater August. personam gerens peccatoris, & de supplicio dolentis in Psal. 38. inquit: *Quomodo tu Domine fecisti me, noli me exterminare, tantum cade vt proficiam, non vt deficiam, tantum cade vt reducar, non vt comminuar.*

P. August.

Hoc plane est quod Hieremias noster exorat, & cum lachrymis à Deo deprecatur: sunt enim mortalium corda veluti acantha, quæ solè insequitur, cum eoque mutatur: vnde Deum aspicientem insequuntur, & si

Cir. Alex.

emarcida sunt reuirescunt, in ipsa autem respicientia semper in melius commutantur: quod Cyrillus Alex. lib. i. in Esaiam cap. vltimo eleganti explicat similitudine: *Sicut, inquit ille, si sol respiciat segetem, afferet fructus, quæ infructuosa mansisset si sol eam non respexisset; ita ad aspectum Dei mortalia corda fructificant:* idque exemplo D. Petri confirmat, dicens: *Petrus aliquando pendè perierat, & ex consecratione apostolici consortij diabolo per os ancilla pontificis inspirante fuerat ereptus: idcirco respexit ad eum Iesus; tamen ubi ad eum placidi vultus ora conuertit, statim conuersus ad semet-*

A

B

D. Ambro.

ipsum, & prolapsus de precipitio reuocans pedem, fleuit amarissime; itaq; respectus à Deo locum suum flendo recepit, quem negando perdiderat. Circa quod liceat nobis annotare ex D. Ambros. sermone 46. de pœnitentia Petri, quantum ille inter lachrymas respectus à Deo profecerit: *Respexit, inquit Ambros., Dominus Petrũ, & prorupit ad lachrymas nihil voce precatus: inuenio quod fleuerit, non inuenio quod dixerit. Recte plane Petrus fleuit, & tacuit; quia quod desleri solet, non solet excusari; & quod defendi non potest, abluì potest: lauat enim lachryma delictum, quod voce pudor est confiteri; lachryma verecundia consulunt, & saluti; nec erubescunt in petendo, & impetunt in rogando.* Et vt explicet quo pacto lachrymæ elingues, muta & sine vocibus rogèt, & in rogando impetant, addit: *Lachryma tacita quodammodo preces sunt, veniam merentur, causam non dicunt, & misericordiam consequuntur:* ita quod vtiliores sunt lachrymarum quam sermonum preces, quia sermo in precando forte fallit, lachryma non fallit,

C

A sicut idem prosequitur; sermo enim interdum non totum profert negotium, lachrymâ semper totum profert affectum: hæc D. Ambros. quibus adiungit duas alias rationes, ob quas Petrus fleuerit, & non loquutus fuerit, quas facile adaptare poteris lachrymis iustorû, quas Deus sine vocibus exaudit: *Ideo, inquit Ambros., non vitur sermone quo sefellerat, quo peccauerat, ne per id ei non credatur ad consistendum, quo usus fuerat ad peccandum;* ac per hoc mauult causam flere, quam dicere, & quod voce negauerat lachrymis confiteri.

B Tacuit secûdo ne tam cito veniæ postulatio per impudentiam plus offenderet, quam impetraret. Est ergo in omni culpa (concludit ille) prius stendum, & postea orocâdum. Vnde merito noster Vates Hieremias quatuor præmittens lachrymarum flumina, tandem hac oratione Deum deprecatur, *Vt intueatur, & respiciat;* semper enim Dêus paratus est respicere super afflictionem & contritionem iustorum. Quam cito autem, si cum lachrymis rogetur, Deum inuocantibus ipse adsit optime expendit D. Bernardus sermone 49. in Cant.

D. Bernard.

C alludens ad illud Genes. 22. vbi cum iam Abrahamus super vnicum dilectumque Isaacum leuaret manum suam vt percuteret, continuo illi adstitit & obstitit angelus, filiumque matris laudibus cômendauit; & tristitiæ, quam de filij morte conceperat, statim prouidit; quod ne forte ex hominum memoria excideret in ipso illius loci nomine inscriptum relinquitur, vocatû est enim nomen loci illius Genes. 22. *Dominus videt.* Nihil enim aliud est Deum hominem in miserijs constitutum videre, quam illi prouidere. Ideo forte in spi-

ritu allegorice Christus super aspidem & basiliscum
 deambulans introducitur, vt pariter cum eo aspiciat,
 sanetque quod ille infecerit aspiciendo, hæc est enim
 in diuino aspectu vis, & proprietas. Merito ergo in æ-
 rumnis, & laboribus constitutus Hieremias nomine
 populi afflicti, vt aduertit Hugo Card. post fletum, &
 lamentum, ad deprecandum Deum accedit, dicens:
Intuere & respice: siue vt Chaldeus vertit; *Contem-
 plare de cælis.* Illud postremo non est prætereundum, diuini
 beneficij esse, quod afflicti in lachrymas erumpant,
 sicque labores leuent; quo fauore Iudæos per Ezechie-
 lem cap. 24. se priuaturum promittit sub nomine vx or-
 ris eius. *Ecce ego tollo à te desiderabilia oculorum tuorum
 in plaga, & non planges neq; plorabis,* id est, conceptum
 dolorem lachrymis non consolaberis.

Potest sane versus iste allegorice exponi nomine
 martyrum & iustorum, vt insinuat Glossa ord. qui ab
 impijs in præsentis sæculo vexantur; anagogice autem
 de Ecclesia militante, quæ adhuc in pugna & agone
 contendens, vt accipiat brauium deum deprecatur
 vt aspiciat opprobrium præsentis seculi. Ad
 tropologiam facile aptari possunt

multa, quæ diximus, & quæ
 in fine capituli dicenda
 supersunt.

A
VERSUS SECVNDVS.

*Hæreditas nostra versa est ad alienos,
domus nostræ ad extraneos.*

B
C
INC iam incipit Propheta enumerare multa, eaque acerba, & dira, quæ populus in captiuitate patiebatur, dicens primo loco, hæreditatem, hoc est, Iudæam terram illam patribus eorum olim à deo concessam, & quam fauente deo per tot annos coluerunt, ab ipsis ablatam, exterisque nationibus traditam. Carthusianus hoc loco credit deplorare Hieremiam terram promissionis, quod in manu Sarracenorum sit constituta: hæc enim est vera Christianorum hæreditas sibi à Christo patre nostro in terra derelicta: vel etiam ita ut nomine hæreditatis intelligatur Scriptura sacra, quam hæretici deprauare non cessant; quam expositionem C tagit Interlinealis. Allegorica plane est hæc postrema, ad litteram vero hæreditas, ex eodem Carthusiano, denotat terram Iudææ patribus diuinitus promissam, ac datam, in qua per multum tempus demorati sunt. Potest sane cum eodem nomine hæreditatis intelligi cælestis patria, quasi diceret, cælestis illa patria, quæ nobis debebatur quando eramus in gratia, versa est ad alienos, id est, ad alios, quibus dabitur loco nostri si ceciderimus: vnde Apocalipsis 3. dicitur: *Tene quod habes*

Carthus.

Apoc. 3.

ne alius coronam tuam accipiat. Sed iste sensus est plane anagogicus: vnde proculdubio hoc loco hæreditas nihil aliud denotat, quam terram Iudææ ab illis auferendam, tradendamq; Caldæis & Babylonijs propter peccatum idololatriæ, quod Iudæi commiserunt, vbi insinuatur prima deuastatio Iudææ per Chaldæos & Babylonios, qui 200. annis & amplius dominati sunt Iudæis. Vel etiam vt supra diximus potest intelligi postrema deuastatio per Romanos, quæ durabit vsque ad finem mundi; per illam enim grauius peccatum punitum est, vt pote quia Iudæi Christum non receperunt, imo & crucifixerunt.

Quid autem nomine alienorum intelligatur multipliciter exponitur. Chaldæa paraphrasis habet: *Hæreditas nostra versa est profanis.* Figueroa; *Versa est ad Ethnicos.* Carthuf. *ad Chalæeos.* Pinto; *ad Babylonios:* D. Hieronymus ad litteram etiã Babylonios intelligit: nam quod illorum nomine impij, imo & dæmones ipsi comprehendantur, aut profani homines, mysticus sensus est potius quam literalis.

Pro maiori explicatione aduerte, alienum siue alienigenam multipliciter reperiri in diuinis literis acceptum. Primo alienigena dicitur qui non est de genere Iudæorum, vt patet. Secundo qui non est de stirpe Leui, vt videre est Numerorum 18. *Alienigena non miscbitur vobis.* Tertio qui non est de stirpe Aaron, vt videre est Leuitici 22. *Omnis alienigena non comedet de sanctificatis:* quo sensu alieni dicuntur qui non sunt ex eadem stirpe, quanuis sint ex eadem natione, vel etiam patria, dummodo non sint consanguinei,

A vnde Numer. 27. in hereditariam successionem soli consanguinei vocantur, ceteri vero alieni reputantur: sicque in cap. Non dicatis: 32. q. 4. quod desumptum est ex D. Ambros. dicitur: *Audi quod dicat Scriptura: Ejice ancillam, & filium eius; non enim erit haeres filius ancilla cum filio libera, quia scilicet filius ancilla respectu filij libera quasi alienus reputatur.* Quis autem negabit supplicium esse graue, quod aliquis ita se videat spoliatum heredibus, vt hereditatem suam in alienigenarum dominium transferendam speret?

B Nullus plane: hoc enim est malum grande, quod Ecclesiast. cap. 6. se vidisse commemorat, dicens: *Vir, cui dedit Dominus diuitias, substantiam, & honorem, & nihil deest anima sua ex omnibus qua desiderat, nec tribuit ei potestatem Deus vt comedat ex eo, sed homo extraneus deuorabit illud, id est, non de sua stirpe, sed alienus iuxta Regium vaticinium de iisdem Psal. 48.*

C *Et reliquerunt alienis diuitias suas: vbi alienos Pater August. & Ruffinus intelligunt etiam eos, qui quantum sint legitimi heredes, tamen inutiles sunt, quales fuerunt illi quinque fratres diuitis illius Luc. 16. qui ei in inferno nihil prodesse potuerunt.* Cassiodorus diuitias hic accipit spiritualiter de diuinis vaticinijs, & de ipso Christo: nam fructus illorum, imo & ipse Christus, qui promissus fuerat Israel, & non missus nisi ad oues quae perierant de domo ipsius, ob Iudaeorum peccatum in sortem venit Ecclesiae ex gentibus congregandae. Vnde merito D. Paulus Iudaeorum delictum diuitias mundi vocat, ad Romanos 11. dicens: *Sed illorum delicto salus est gentibus, vt illos emulentur: quod si delictum eorum*

*Psal. 48.
P. August.
Ruffin.*

*Luca 16.
Cassiod.*

*D. Paul. ad
Rom. 11.*

dinitia

diuitia sunt mundi, & diminutio eorum diuitia gētium, quanto magis plenitudo eorum? Et merito sic loquitur Paulus: neque enim lex gratiæ, quæ ex mente Patris Augustini tanquam pretiosa margarita abscondita est in cortice legis veteris, neque ipse Deus (ex mente D. Hieronymi) tanquam thesaurus in carne Christi absconditus, minus proficerent gentibus si gratiæ lex, & Christus à Iudæis reciperentur, quam profecerit ex eo quod Christum Synagoga non recepit.

Iuxta vtrunque autem exponēdi modum non aliud in præfenti deplorat noster Hieremias: primo quia hæreditas, id est, terra Iudææ à deo patribus suis concessa, & quam diu, deo protegente, habitarunt, tradita est Babilonijs & Chaldæis, vel Romanis eam tandem vltimo deuastantibus. Secundo mystice quoniam (vt inquit Hugo Card. ad hunc locum) duplex est hæreditas Christi, altera ex parte Patris, scilicet æterna gloria, omnia enim dedit ei Pater in manus. Matth. 18. & Ioan. 3. altera ex parte matris, scilicet Iudææ: etenim Christus dominus erat Rex Iudæorum, quod vel inuiti Iudæi in crucis titulo inscriptum viderunt. Vtraq; hæc hæreditas hic insinuatur; vtriusque amissionem lamētis prosequitur Hieremias in præfenti. Primo deuastatam & dirutam à Babilonijs Iudæam, & tandem à Romanis. Secundo mystice quatenus spiritualia bona, æternaque beatitudo promissa, ipsaque Ecclesiæ benedictio, atque adeo ipse sponsus Christus dominus derelictus à Iudæis, tandem contingere deberet in sortem gentibus; hæc enim Christi hæreditas est: vnde hæ Christi possessiones, vt notauit sanctus Ephrem an-

Hug. Card.

Matth. 18.

Ioan. 3.

S. Ephrem.
annor. 3.

A not. 3. quæ Ecclesiæ Catholicæ contigerunt. Quauis
 autem Isaïæ 19. *Hereditas mea Israel*, Deus per pro-
 phetam dixerit, tamen iam ibi gentes in antecedenti-
 bus verbis benedictæ introducuntur, & futuræ passio-
 nis Christi hæredes, nomine nimirum *Ægypti*, & *As-*
syriorum, sub illis verbis: *Benedictus populus meus Æ-*
gypti, & opus manuum mearum Assyrius: vt late pro-
 bat in sua centuria cap. 33. Carthusiësis Abbas. Nec mi-
 rum est, sed valde assuetum, quod nomine *Ægypti*, &
Assyriorum comprehendantur omnes gentes: quem-
 admodum enim Græci omnes alios à se barbaros dice-
 bant, ita & Iudæi cæteros omnes alienigenas, siue vno,
 siue alio nomine illos vocassent: imo vero vt notauit
 B diuus Basil. in cap. 4. Isaïæ, nomine alienigenæ intelli-
 guntur incircumcisi, quales sunt Philistæi, qui dicuntur
 Alohili, sumpto nomine quasi à diuinatione. Peculi-
 C liari autem nomine omnes alienigenæ, & exteræ gètes
 dicuntur Philistæi, quos Græci vocât Palæstinos. Recte
 ergo alienorum nomine intelliguntur gentes omnes
 alterius generis à Iudæis, quæ maioratum aliquando à
 Synagoga ablaturæ erant, illiusque hæreditatem posses-
 suræ: idque non solum impletum est deuastata Iudæa
 per Babylonios, Assyrios, & Græcos, & Romanos, sed
 et iam & præcipue quando Christus ablati sunt à Syna-
 goga, constitutusque in caput gentium, Psalm. 70. qui
 locus quauis primo de ipso Dauide intelligendus ve-
 niat, qui initio regni sui persecutores multos passus
 est, cum eum sola domus Iudæ sequuta fuerit 2. Reg. 2.
 & in ipso filio Absalone contradictionem expertus sit
 2. Reg. 15. 16. & 17. tamen de Christo Domino optime

Isai. 19.

Carthus.

D. Basil.

Psalm. 70.

2. Reg. 2.

2. Reg. 15.

16. & 17.

inrel-

D. Hiero.

intelligendus venit, qui positus est in signum, cui contradiceretur, & sustinuit aduersus semetipsum contradictionem, Lucæ 2. Vnde D. Hierony. in præfatione in cap. 17. Isaia dixit, verba hæc intelligenda esse de Christo, quando Isaia 63. ascendit tinctis vestibus de Borsra, victor contra populum qui clamauerat: *Crucifige eum*, quasi iam illo deuictis & superato, hæreditatem suam & principatum à Iudæis transferret in gætes, quæ Deum verè non vocauerant. Vnde addit statim: *Populus, quem non cognoui, seruiuit mihi*: vbi nomine populi incogniti, communiter interpretes populum gentilem intelligunt. Sic Pater August. exponens verba illa Isaia 65. *Dixi: Ecce ego, ecce ego ad gentem, qua non inuocabat nomen meum; & expandi manus meas ad populum incredulū, qui graditur in via non bona post cogitationes suas.*

August.

August.

Psal. 17.

Dicit ergo Augustinus lib. 7. de Civitate Dei cap. 16. populum, qui non cognoscebat Christum, esse populū gentilem, qui eum non cognouit præsentia corporali; in quem tamen Christum sibi annunciatum credidit; hoc est enim quod dicitur: *In auditu auris obediuit mihi, &c.* Psal. 17. Fides enim ex auditu est: proinde merito hæreditas promissa Synagogæ ablata est ab ea, traditaque Ecclesiæ ex gentibus congregandæ.

D. Ambr.

Eleganter hanc allegoriam prosequitur D. Ambros. serm. 20. in Psal. 118. explicans locum illum Genes. 25. *Dua gentes sunt in utero tuo, & duo populi ex ventre tuo diuidentur, populusq; populum superabit, & maior seruiet minori*: dicens: *Nonne apertum est mysterium duos significari populos, idest, populum Iudeorum seniore, & Christianum populum iuniorem, qui propter coeluram*

A *lentis primatus fratris accepit senioris? Quo indicio eu-*
denter exprimitur, quod populus senior ille terrenus pro-
pter intemperantiam gula, primatum, quem habuit, ami-
si: populus autem Ecclesia propter sobrietatem & conti-
nentiam, primatus, quos non habebat atatis, confessione
paterna, & pro furto paterna benedictionis eripuit. Quid
est igitur quod populus rapuit Christianus, nisi Dominum
Iesum? A diebus enim Ioannis Baptista regnum caelorum
vim patitur, & cogentes diripiunt illud, sicut ipse Chri-
stus Dominus declarauit Matthæi 11. Bona fraus, quæ
vitam furatur aeternam. Hæc diuus Ambrosius, cum cæ-
 B *teris in quibus idem institutum optimè prosequitur,*
vtranque Ecclesiam duabus fororibus Lia, & Racheli
æquiparans, quarum iunior amorem præripuit sponsi.
Vnde Lia de Rachele conquesta Genes. 30. dicebat:
Parumne tibi videtur, quod præripueris maritum mihi,
nisi etiã mandragoras filij mei tuleris. Vnde nunc Iudæa
gens misere conqueritur, quod hæreditas illius versa sit
ad gentes, id est, Christus ad populum Christianum:
 C *dicitque merito, sed aliter quam Maria: Tulerunt Do-*
minum meum, & nescio vbi posuerunt eum: quia scilicet
Synagoga in Lia figurata infirmis oculis Christum
sperauit futurum, sed non agnouit præsentem, nec cru-
cifixum, dicens: Descendat de cruce, & credimus illi:
nec sepultum, signans lapidem cum custodibus: nec
gloriosum, consulens custodibus: Dicite quia dormien-
tibus vobis venerunt discipuli, & tulerunt corpus, &c.
 D. *Proindeque optime inquit Chrysologus sermone 32. Chrysol.*
Synagoga significatur per illum, qui habebat manum
aridam, Marci 3. Quia Christus quidem ingreditur Sy-
nagogam,

*nagogam, sed Iudeus nec recipit intrantem, nec agnos-
cit presentem, nec operantem cacatus intelligit. Hæc
Chrysologus.*

D. Ambr.

Nec minus apposite idem D. Ambros. lib. 7. in Lu-
cam cap. 13. in principio, egregia similitudine anti-
quam Ecclesiam cum arbore ficæ confert, quæ florem
non emittit venturi fructus indicem, sicut aliæ arbores
consueverunt, sed pro floribus fructus alios quasi au-
tumnales præmittit, & hos sane casuros vt alij tempe-
stiu succedant. Sic enim Synagogæ primus fructus
præcox fuit, vt Ecclesiæ ex gentibus congregandæ in
lege gratiæ fructus tempestiu succederent; nam acce-
dente veritate, vmbra oportebat euanescere. iam ve-
ro tunc omnia illis in figura & vmbra contingebant;
Lex enim, & Prophetæ vsque ad Christum. Et sicut de
primis fructibus qui permanent pauci ad maturitatem
accedunt, dulces tamen sunt, & suaves; sic & nonnulli
exitere in Synagoga insignes reges, patriarchæ, &
prophetæ, sed pauci. Cæterum ipsa antiqua Ecclesia
vmbra fuit, quæ ad aduentum legis gratiæ in ipsa ad-
umbratæ disperijt, & Synagogæ hæreditas translata est
ad gentes, quæ Christum receperunt reiectum a Iudæis,
sicut vaticinatum est ab Isaia cap. 17. *Propterea plan-
tabis plantationem fidelem, & germen alienum seminabis.*
Quem locum D. Hierony. explicans inquit: *Prædicabis
veritatem vnius Dei contra idola, sed negabis Filium
coæternum Patri, & non recipies Patrem, quia non re-
cipies Filium:* quasi dicat: Synagogam, dum gentes mul-
titudini deorum inseruirent, tanquam sponsam vnum
tantum Deum, vnumque sponsum agnouisse, & in hoc

Isai.

D. Hiero.

plantasse

A plantasse plantationem fidem; verum hanc Dei filiū
 A verum Deum, verumque hominem in carne non ag-
 nouisse. *Sui, enim, eum non receperunt*, Ioan. 1. & pro-
 inde per hoc alienum germen germinasse, siue hæredita-
 tatem suam translata esse ad alienos, suasque domos
 ad extraneos: de quo in præsentī conqueritur Hiere-
 mias.

Ioan. 1.

Eleganter sane ad hoc comprobandum Cyril. Alex.
 lib. 11. in Genes. in fine expendens quomodo Ecclesia
 catholica per Apostolos edocta sponsum Christum
 præripuerit Synagogæ, & quomodo primatus & hære-
 B ditas Synagogæ verla sit ad Gentes, inquit: *Rachel quoq̄*
 B *pari ratione acceptis à Lia mandragoris filium parit. Ete-*
nim Ecclesia gentium cum per Apostolos ex Iudæorum
Synagoga quasi sorore sua Christi mysteria accepisset,
mater illius populi profecto euasit, qui semper in additio-
nibus est, & innumerabilem gentium ex se multitudinem
propagat: Ioseph enim, additio Dei interpretatur: ad-
dita namq̄ Ecclesia gentium gregibus Israël est: vnde &
Saluator noster, Ioan. 10. Et alias, inquit, oues habeo,
 C *quæ non sunt de hoc ouili, & illas oportet me adducere,*
 C *& vocem meam audient, & fiet vnum ouile, & vnus pa-*
stor. Hæc Cyril. quibus consonant multa alia, quæ cita-
 to lib. cap. 11. adducit. Ad idem institutum facit Glossa
 ad 48. Genes. vbi cum Iacob moriens adoptaret in fi-
 lios duos filios Iosephi, Manassen scilicet, & Ephraim,
 addidit statim quasi reddens causam huius adoptionis:
Mihi enim quando veniebam de Mesopotamia mortua
est Rachel in terra Chanaan in ipso itinere, eratq̄ vernū
tempus, & ingrediebar Ephratam, & sepelini eam in tra-

Cyr. Alex.

Ista

Glossa.

C.

viam

viam Ephrata, quæ alio nomine appellatur Bethlehem. Vbi quanuis hanc rationem reddat, quasi dicat; ideo non sepeliui eam in Hebron, sicut modo sepeliri exopto, non quia sumptibus parcerem, sed quia erat verum tempus, in quò cito cadauera computrescunt: vel quia tunc in itinere obierit, vbi nimis immorari non licuit. Habet tamen Glossa, forte quia in spiritu præuidens, quod in Bethlehé nasciturus erat Christus sponsus Ecclesiæ catholicæ, Rachel ipsius Ecclesiæ typum sepeliuit in Bethlehé; hæreditas enim senioris sororis Liæ Synagogam adumbrantis ab ea amoueda erat, tradendaque gentibus.

Tertul.

Pulchre Tertul. in lib. aduersus Iudæos cap. 3. cum ex Isaia expenderet Iudææ vastationes, quas hic noster Hieremias lamentatur: sic enim habet Isaïas cap. 1. *Terra vestra deserta, ciuitates vestra igni exusta, regionem vestram in conspectu vestro alieni comedent*, ceteraque innumerabilia pene mala, quæ vates Isaïas recēset, reddens simul rationem, quia scilicet Iudæi geniti à deo illum spreuissent: additur enim: *Filios generavi, & exaltaui; ipsi autem spreuerunt me*: concludit Tertul. adducens verba illa Isaïæ cap. 2. *Venite, ascendamus in montem Domini, & in domū Dei Iacob*; dicitq;: *Non in Esau prioris filij, scilicet domū, sed in Iacob sequētis, id est, populi nostri, cuius mons Christus est sine manibus concidentium præcisus, implēs omnem terram, apud Dan. (cap. 2.) ostēsus, &c. De Sion enim exiet lex, & verbū Domini de Hierusalem*. Hæc Tertul. cum ceteris, quæ citato loco late profequitur, ostendens per aduentum legis gratiæ abolitam fuisse, & inueteratam, legem illam;

quæ

A quæ huius posterioris signum tantum extitit, & figura: & in hoc adimpletum est quod lamentatur Hieremias, dicens: *Hæreditas nostra versa est ad alienos.*

In eo autem sensu, in quo alienus dicitur ille, qui deuiat à moribus & lege Dei, alieni quoque dicuntur ipsi Iudæi; imo & qui à lege Dei deuiant à Deo dicuntur alienari: quo sensu, qui cum aliquo agit tanquam cū extraneo, etiam dicitur ab eo alienari. Sic Genes. 42. de Iosepho cum fratribus loquente dicitur quod alienauit se ab eis. Eodem sensu Machab. 1. *Sedit Demetrius rex in sede regni sui, &c. & mentitus est omnia quacumq;*

B *dixit & alienauit se à Ionatha, idest, quasi cum extraneo fœdus iurum dirupit. Insignis locus est. Isaia 1. Va genti peccatrici, &c. blasphemauerunt sanctū I Israel, alienati sunt retrorsum. Quod diuus Hieronym. explicat de Iudæis quando Marci 8. dixerunt: Non habemus regem nisi Cæsarem. Sicque Psal. 17. dicitur: Alienati sunt peccatores à vulua, errauerunt ab utero, loquuntur sunt falsa: quem locum D. Hieron. explicat de hæreticis, qui veram doctrinam deprauantes alieni facti sunt*

Hieron.

Hieron.

C à via Dei, cum tamen per baptismum essent filij regni, de quibus Matthæi 8. dicitur: *Filij autem regni eijcientur in tenebras exteriores.* Ob eandem causam Iudæi, qui populus Dei fuere, à Dauide filij alieni vocantur, Psal. 17. *Filij alieni mentiti sunt mihi: vbi Pater Aug. D. Hieron. Cassiodorus & alij hunc versum de Iudæis intelligunt, qui potius alienati sunt quam alieni. Ex prauis enim operibus Deum patrem suum deserentes, audiunt Ioan. 8. à Christo Domino: Vos ex patre diabolo estis. Quod Paul. ad Col. 1. explicat*

Psal. 17.
P. Augus.
D. Hiero.
Cassiodor.

Ioan. 8.
Ad Col. 1.

A *Parce Domine, parce populo tuo, & ne des hereditatem tuam in opprobrium, ut dominantur eis nationes. Quare dicunt in populis; Vbi est Deus eorum?* Joel. cap. 2.

Domus nostra ad extraneos. Domo nominat: nam ciuitates, & villæ Iudæorum à Chaldæis, & cæteris persecutoribus fuerunt subiugatæ, sicut vaticinatum erat per Isaïam cap. 25. dum dixit: *Posuisti ciuitatem in tumulum, urbem fortem in ruinam, domum alienorum: ut non sit ciuitas, &c.* vbi notabis nomine alienorum, apud Septuaginta legi *Assegon*, id est, impiorum. Et Matthæ 123. idem dictum est Iudæis: *Ecce relinquetur domus vestra deserta*, trāsata scilicet lege Dei ad alios. Itaque dum addit: *Domus nostra ad extraneos*, postquā iam dixerat hereditatem verſam ad alienos, maiorem addit præcedentium calamitatum explanationem, & efficacius præsentem miseriam oculis conditoris commendat.

Isaias.

Matthæus.

VERSUS TERTIVS.

C *Pupilli facti sumus absq̃ patre, matres nostra quasi vidua.*

H ARGV M legit hoc loco: *Similes facti sumus pupillis, qui non habent patrem: matres nostra quasi vidua, quarum mariti perrexerunt ad ciuitates maris, & dubitant de eis utrum viuant.* Græca versio legit: *Pupilli facti sumus, non est pater. Matres nostra quasi vidua.* Carthu-

Carthus.

fianus: *Aliquorum nostrorum patres à Chaldeis occisi sunt. Matres nostra quasi vidua viris earum peremptis.* Ne vero sibi videatur contrarius dum viris peremptis matres dicit quasi viduas, notabis particulam quasi hoc loco denotare veritatem, & non tantum similitudinem. Consonat Lyranus, dicens: *Virienim bellatores mortui fuerunt, & occisi pro maiori parte: & sic filij remanserunt pupilli, & matres vidua.* Verum Glossa ordinaria utroque in loco particulam similitudinis admittit dicens: *Orphani facti sumus veluti non habentes patrem:* Deus enim Iudæos adoptavit sibi in filios. Vnde: *Filius meus primogenitus Israel,* Isaia 4. *Sed facti sunt veluti non habentes patrem; quoniam iniquitatibus suis irritauerunt Dominum Deum in eo quod non erat Deus, & ideo Deus irritavit eos in eo quod non sunt populus, illos misere pupillos atq; orphanos derelinquens.* Verum hæc & similes expositiones magis sapiunt mysticum sensum, nam literæ conformius videtur, quod pupilli dicantur illi, qui carent patre, & viduæ illæ, quæ coniuge sunt orbatæ. Scio Lyranum inter pupillum & orphanum distinguere, quasi pupillus dicatur ille, qui caret matre, orphanus vero qui caret patre. Verum utriq; hoc nomen promiscue accipitur in diuinis litteris, ut passim videri potest, & patebit ex dicendis. Proprie pupilli dicuntur, qui inter pubertatem per parentis mortem, vel emancipationem debuerunt esse in eius potestate: l. *Pupillus.* ff. de verb. significatione: notat Archidiaconus in cap. *Omnis etas.* 12. q. 1. Aliquando autem qui est impubes dicitur pupillus etiam si sit in potestate patris, iuxta tex. in lege finali. s. *pupillus.* ff. de

Lyran.

Gloss. ord.

Isaias.

l. *Pupillus*
 ff. de verb.
 signific.
 Archidias.

verbor.

A *verbor. significatione.* Hæc tamen acceptio pupilli impropria est, vt notat Glossa in dicta *lege finali. § Pupillus.* Hoc tamen loco pressius sumitur dum Hieremias Iudæos pupillos lamentatur, vel scilicet, quia quamplures extinctis patribus remanserunt; vel quia derelicti à Deo quasi sine patre pupilli, & orphanis reputantur. Sic D. Hieronymus; quia defensore destituti sumus; quasi pupilli, nec enim eos habemus, qui nobis nutrimenti solatia solebant afferre. Synagoga vero eodem sensu dicitur quasi vidua; nam sicut Deus Synagoga pater extitit Deuteron. 32. dicens: *Hæc vine reddis Domino popule stulte, & inspiens? Nunquid non est pater tuus, qui possidet te, & fecit & creauit te?* Sic etiam per Oseam cap. 2. inquit: *Iudicate matrem vestram, iudicate quoniam ipsa non est uxor mea, & ego non vir eius:* quia scilicet Synagoga (notauit Figueroa) virum suum non solum per adulterium offendit, sed etiam per homicidium, & eius resurrectionis fidem empto mendacicio voluit aboleri.

Deut. 32.

Oseas 2.

Figueroa.

C Allegoriam vero D. Hieronymus de his explicat, qui propter peccata sua virtutibus spoliati traditi sunt in manus hostiū spiritualium: & merito de Iudæis, qui post Christi aduentum innitentes veteri traditioni ipsam legem Moysis, & benedictionem paternam, quam hæreditario iure videbantur possidere, perdiderunt, & data est gentibus, quæ in Christum crediderunt: *Quia in semine Abrahæ benedicentur omnes gentes terræ.* Genes. 22. vnde repugnantibus illis & contradicentibus prædicationi Pauli & Barnabæ responsum est: Actorum. 13. *Vobis oportebat primum prædicare verbum.*

D. Hiero.

Genes. 22.

Acto. 13.

Dei, sed quia repellitis illud, & indignos vos iudicatis aeterna vita, ecce conuertimur ad gentes; sic enim praecepit nobis Dominus. Isti ergo quasi pupilli facti sunt absq; patre, quoniam Deum verum patrem habere reuerūt, & alium patrē elegerunt. Ad illos enim dicitur Ioan. 8.

Ioan. 8.

Vos ex patre diabolo estis: quorum matres, scilicet synagogæ, factæ sunt velut viduæ, quia priorem virum, hoc est, Deum, propter fornicationem idololatriæ habere non meruerunt.

Adnotauimus, sub nomine pupilli & viduæ magis excitari diuinam misericordiam, & proinde recte Hieremiam nostrum afflictos Indæos, miseramque Synagogam pupillos, viduamque, hoc loco appellare: nam pupillorum ac viduarum voces Deus non despicit, sed potius de longe exaudit. Imo nulla vox tam aperte coram Deo loquitur, atq; viduarum gemitus, Eccles. 35.

Ecclesiast.

Non despiciet preces pupilli, nec viduas, si effundant loquelam gemitus. Vnde notanter dicitur loquela gemitus: nam afflictorum gemitus vocem clariorem omni

Tertul.

buccina apud Deum emittunt. Egregie Tertul. lib. primo ad vxorem cap. 8. ostendens Deum pupillorum ac viduarum esse assertorem ac vindicatorem, nihilq; esse quod magis diuinæ misericordiæ aures aperiat, quā pupillorum ac viduarum voces, inquit: *Nam de viduitatis honoribus apud homines vno dicto eius apud Prophetam (Isai. 1.)*

Isai. 1.

Iudicāte pupillo, & defendite viduam, & arguite me; in ste facite viduæ & pupillo, & venite, disputemus; duo ista nomina in quantum despectui humano, in tantum diuinæ misericordiæ exposita suscepit tueri pater omnium. Vide quam ex aquo habetur, qui viduæ benefe-

A *cerit: quanti est vidua ipsa, cuius assertor Dominus disputavit. Non tantum virginibus datum opinor, licet in illis integritas solida, & tota sanctitas de proximo visura sit faciem Dei. Et concludit: Poterit virgo facilius haberi, at vidua laboriosior; illa quod bonum semper habuit, ista quod bonum sibi inuenit: in illa gratia, in ista virtus coronatur. Hæc Tertul. quibus optime illustrat quam peculiaris Deo cura sit de pupillis, ac viduis, qui assertorem eorū agere, & pro eis disputare non dedignatur. Deo enim derelictus est pauper, orphanoque Deus erit adiutor: Psal. 9. Sic enim explicat D. Hieron. Tibi, id est, Deo: quo loco Chaldæa paraphrasis legit, In te sperabant pauperes tui. Idem vero D. Hieronymus legit: Tibi relinquuntur fortes tui: nam qui infirmi sunt, & imbecilles coram oculis hominum, fortes coram oculis Dei reputantur; & quos mundus respuit, eos sibi Deus reseruat, ipsique Deo relinquuntur tanquam peculiaris hæreditas ipsius.*

C *Multis illustrari potest eximius diuinæ pietatis, & clementiæ affectus in eos, qui omni videntur mundi auxilio destitui. Circa quod expendunt nonnulli ad Psalmum 146. verba illa Regij vatis: Et pullis coruorum inuocantibus eum: quia scilicet, vt Aristoteles scribit. 9. de historia animalium, notauitq; D. Gregor. 3. moralium. cap. 8. corui paruuli adhuc plumis degeneres deseruntur a parentibus, interimque pascuntur a Deo rore cælesti, sicque multis vocibus a parentibus deserti Deum inuocare dicuntur. Vide Lorinum ad Psalm. 9. vers. 36. & Incognitum citato Psal. 146. vbi etiam pullos coruorum filios gentilitatis vocat, quia Iudæis pro*

D. Hiero.
Paraphr.
Chaldæa.

Aristot.
D. Gregor.

Lorinus.
Incognitus

nihilo

nihilo habiti erant, utpote qui versabantur in squallore & sordibus idololatriæ, tamen quia receperunt fidem, quam Iudæi respuerunt, merito Deus illis escam spiritalem administrari voluit, quoniam ipsi sunt qui tanquam pupilli inuocarunt nomen Domini; iam vero pauper & orphanus derelictus est Deo, ipseque illis erit adiutor, Psal. 9.

Matth. 8.

Idem etiam in nouo Testamento optime insinuatur ad illum locum Matthæi 8. *Descendens Iesus de monte stetit in loco campestri*: nam si quis querat, quare Christus descendat de monte, & in plano, illiusque radice sistat, & verbum Dei ibi edoceat; cum tamen a diabolo tentatus sit in alto, & in vertice transfiguratus gloriæ suæ primitias aliquibus ex discipulis, testibus pariter Helia & Moysæ, aperiret? Respondetur primo, forte id fecisse, ut homines edoceret, rerum cacumina, verticesque montium, dignitates scilicet, principatus, ac prælaturas, periculis esse plenos: *Tangunt enim altos fulmina montes, leuiusq̄ ferit leuiores Deus*. Addit alter ex recentioribus, id non sine consilio factum fuisse, sed maxime esse ad mentem ipsius Dei creatoris, qui sic cum hominibus quasi cum æqualibus agere, eisque parē vicem quandoque rependere non dedignatur: & proinde quia isti, coram quibus Christus Dominus stetit in loco campestri, ex progenie erant, ac stirpe illorum regum, ut refert Bruchardus in descriptione terræ sanctæ, quos ut debellaret Iosue cap. 10. præcepit soli ne moueretur contra vallem Gabaon, Deo obediente voci hominis; illatam eis iniuriam volens Deus quodam modo recompensare, si sol contra ipsos stetit, nūc

Seneca.

Bruchar.
Iosue 10.

A verus sol iustitiæ Christus Dominus descendit de monte, & stat coram ipsis in plano. Cuius simile expendunt Deum cum ipsis aquis egisse, quas si semel in diuinæ vindictæ flagellum contra homines assumpsit, in eisdem postea humano generi contra peccatum remedium in baptisate constituit. Melius ad nostrum institutum D. Ambrosius dicit; ideo Christum Dominum à monte descendisse, ut à pusillis, & infirmis conspici posset, à quibus in alto montis vertice non videretur: infirmi enim montium superiora nequeunt conscendere. D. Gregorius mentem nostram expressit dicens, hoc sic à Christo Domino gestum esse, ut sciant gentes Deum pauperes habere tutorem; Deus enim est qui patrocinatur pupillo, & viduæ, & pro ijs, qui defensore carent, ipse disputat.

D. Ambr.

D. Gregor.

B Quid aliud præstitit deus quando Benadab rege Syriæ victo ab Achab Rege Israel, 3. Reg. 20. dicentibusque seruis eius Regi Syriæ: *Dij montium sunt Dij eorum, ideo superauerunt nos; sed melius est ut pugnemus contra eos in campestribus, siue, per planum, ut vertunt Septuaginta: & obtinebimus eum:* deus ad Regem Israel paucis interiectis respondit per Prophetam: *Quia dixerunt Syrij: Deus montium est Dominus, & non est Deus vallium, dabo omnem multitudinem hanc grandem in manu tua, & scietis quia ego sum Dominus.* Ecce quantum deus æstimat pauperum, ac humilium tutorem agere, ut in se iniuriam quodammodo irrogari censeat si montium, id est, magnatum, ac superborum deus habeatur, non vero vallium, id est, pauperum ac humilium.

3. Reg. 20.

Iam vero quod potentes in seculo per montes significentur, sicut per valles pauperes & humiles, familiare est diuinis literis. Sic enim D. Greg. 18. Moral. c. 22. dixit: *Quid per montes, nisi huius seculi potētes accipimus, qui pro terrena substantia in altum tument?* De quibus Psal. 143. *Tange montes, & fumigabunt.* Vnde Pater Augustinus ad Psalm. 146. explicans verba illa: *Qui producit fœnum in montibus;* inquit, montes esse excellos seculi, & magna aliqua dignitate præditos; & hos fœnum tunc producere sentit quando sua pauperibus & humilibus denegant, & inter eos ea non diuidunt; qui tanquam pupilli, & viduæ, humano fere destituti auxilio, diuinam inuocant pietatem: qui enim sunt pauperes, & humiles, magis quam pupilli? Sic enim & ipsomet nomine, iterumque ob nimiam obseruantiam, & commodum naturæ, tegumentum oculi pupilla talis dicitur, quasi diminuta quædam & parua imago, siue imaginacula: siue a puppa pupilla, sicut a puella, puellula; hæc enim omnia nomina tenera sunt, & beneuolū excitant animi affectum. Vnde iam olim veteribus solemne fuit iuramentum per oculos, quasi per rem nimis dilectam: sicque deus etiam iustos se custodire promisit quasi pupillam oculi sui. Facere & ingeniose dixit Orator apud Plutarch. opusculo de officiosa verecundia, impudentem in oculis non habere virgines, seu puellas, sed meretrices; quia scilicet virginum est erubescere, quod nescit impudens.

Ad institutum redeunt illud pro hac parte postremo loco addimus, deum sæpe iustos pupillorum, ac viduarum misérias pati velle, vt postea in huiusmodi

D. Gregor.

P. August.

P. August.

P. August.

A

B

C

A statu, & sub his nominibus constituti facilius diuinæ
 misericordiæ fructus vberiores percipiant, quos tamen
 nunquam degustarent, nisi prius fuissent flagello Dei
 percussi. Celebris est locus ille Exo. 17. quem recitans,
 & explicans D. Paulus primæ Corinthior. 10. de filiis
 Israel, inquit: *Et omnes eundem potum spiritalem bi-*
berunt: bibebant autem de spiritali consequente eos pe-
tra; petra autem erat Christus. Ex eo vero colligit egre-
 gie Origen. homi. 11. in Exodum, non aliunde melius
 ad palmam & ad gloriam, quam per pœnas & labores
 perueniri, & hoc vsque adeo verum esse, vt in ipsomet
 B Christo Domino adimpletum videamus. Inquit ergo:
Ostendit populo petram Moyses, quæ est Christus, & ad-
duxit eum ad ipsam, vt inde bibat, & extinguat sitim suã.
Sed hæc petra nisi fuerit percussa, aquas nõ dabit: percussa
vero fontes producit. Hæc Origenes, quibus nihil ele-
 gantius aut accomodatius ad hoc institutum suadendū
 dici potuit. Qui enim ipsum Dei filium prius percussum
 viderit quam fontes producentem, intelligat plane
 mortalem. Sicut enim homo à culpa venit ad pœnam,
 & postea à pœna ad medicinam; ita Christus Domi-
 C nus, qui culpam nesciuit, per pœnam nos duxit ad glo-
 riam, proindeque tunc quando in ipsis miserijs se homo
 viderit constitutum, intelliget non longe abesse medi-
 camentum. Vt enim dixit Claudianus in nupt. Ho-
 nor. *Nec quisquam fruitur veris odoribus,*
Hybleos latebris nec spoliat fanos,
Si fronti caneat, si timeat: rubras
Armat spina rosas; mella tegunt apes.

D. Paul.

Origen.

Merito

Merito ergo Hieremias nosset ut diuinam impleret pietatem, percussos Iudæos ostendit, nec leuiter, sed tanquam pupilles, qui omni defensore carēt, & uiduas, quæ solius Dei auxilio confidere debent.

Doctrina hæc optime habet locum ad illa verba Ioan. 12. *Nisi granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit, ipsum solum manet.* Circa quod optime Chryostomus homi. 84. in Ioan. *Mirum est, inquit, Iesum, ubi mors dominata est ibi trophæum crexisse, hoc est, crucem, quam tulit contra mortis tyrannidem; ut scilicet homines edoceret ad gloriam non nisi per passiones perueniri.* Alledit autem D. Chryostomus ad id, quod etiã annotauit Origenes homil. 35. in Matth. expendens, Christum eodem loco crucifixum fuisse ubi Adamus sepultus erat, quasi defixa in terram crucis radice illum excitaret, dicens: *Exurge qui dormis. Si enim homo per passionem ad gloriam peruenire debet, ecce animam meam pro eis ponam. Et sicut in te omnes mortui sunt; ita & in me omnes uiuificabuntur.*

D. Chryso. Nec minus apposite idem Chryost. serm. 6. de passione, inquit: *Actum est ut auctor seculi, seculo teste nasceretur, & à mundo, mundi Dominus ante per pœnam, quam per gloriam nosceretur.* Nihil enim illi antiquius fuit, quam homines edocere breue iter esse ad gloriam per labores, lachrymas & passiones, & ita humilis & pauper teste seculo nascitur; potens, & gloriosus dum gloriæ suæ umbram manifestat in monte, paucis id præstat, illisque iniungens: *Nemini dixeritis.* Seculo teste, & palam crucifigitur, & cum malignis in medio latronum deputatur: potens, & gloriosus priuatus resurgit à

A sepulchro; singularis enim futurus erat donec transiret. Ut enim Deus ante Christi passionem notus erat in Iudæa, & in Israel magnum nomen eius; ita & postquã pro serpentis in deserto similitudine exaltatus esset in cruce, in quem cunctæ gentes aspicerent, omnes erant illi credituræ. Non aliter D. Gregorius explicans verba illa, Genes. 2. *Immisit Deus soporem in Adam*, inquit: *Quid est quod Adam moriente Eva producitur, nisi quod moriente Christo Ecclesia formatur?* Et pro cæteris parens Augustinus sermone 14. de tempore satis eleganter expendit, quomodo viuente patriarcha Ioseph, filij Israel nunquam dicantur in diuinis literis creuisse; illo autem mortuo dicatur, quod creuerunt, & multiplicati sunt nimis: sibi que respondet, Iosephum figurasse Christum Dominum, quem in multis, aut ferè in omnibus adumbravit. Iam vero antequam Christus crucifixus esset, pauci in eum crediderunt; illo autem mortuo, ad fidem eius omnes gentes confluxerunt; hoc est Dei nostri genium, hoc ingenium, vt quod sæpe secundis rebus deneget, miseris concedat, & afflictis. Quod noscēs optime vates Hieremias, vt Deū ad pietatem & clementiam inflectat miseram suæ gentis iacturam, & ruinam sub humili & abiecto pupillarum ac viduarum nomine exponit. Vera enim poenitentia norma traditur quando à compunctione, & lachrymis anchoat, vt tradit Hugo Victor. in cap. primū Threnorum, explicans illa verba: *Deduc quasi torrentem lachrymas*. Pro quo subtiliter notauit similitudinē torrentis; sic enim notanter positum animaduertit illud *deduc*: inquit enim: *Rinos lachrymarum quasi seor-*

D. Grego.

P. August.

sum

*sum ducimus, quando pro desiderio cœlestis patrie suspiramus: vt notauimus quæst. 2. posuit. de lachrymis Magdalene, de quibus dixi, rerum ordine commutato ipsum cœlum, quod tetra pluuiam dat, semper irrigare. Quando vero ex recordatione peccatorum compuncti ploramus, riuos lachrymarum nostrarum ad inferiora deijcimus. Et post multa ad idem institutum optime adducta, quibus lachrymas pro peccatis effusas torrenti assimilat, addit: *Torrentis namq. cum magno impetu decurrit: sed quanto vehementius desluit, tanto citius pertransit.* Recte ergo, compunctionis feruor torrenti comparatur, quia quanto maior vis doloris in compunctione fuerit, tanto citius diuina consolatione superueniente pertransit; neque enim Deus illi remedium differt, quæ compunctum corde, vident postulare. Vnde bene D. Gregor. 8. Moral. *Afflicta, dixit, citius inuenit malum, quod fecit, cuius secura nec meminit.* unde diuino munere fit, vt ipse, dixit, 6. Moral. *vt flagella oculos peccatoris aperiant, quas pater vitia securitas celabat.**

Secundum quod adnotauimus, illud est, quo pacto scilicet iustorum anima, quæ per gratiam Dei filia deputantur, & sponsa Christi, per peccatum pupillæ manent, & quasi viduæ. Nō quasi per hominis peccatum Christus iustorum pater ac sponsus intereat, sed quia ab anima peccatrice longe recedit, ideo peccans manet, quasi sine patre, & quasi mulieres illæ, quarum mariti perrexerunt ad ciuitates maris, & valde remotas, vt supra tradidimus ex Chaldæo. Sane optime confirmant hoc institutum, quæ colligi possunt ex Tertuliano lib. de anima; loquitur autem de bono & malo, quod in ani-

D. Grego.

D. Chry.

A ma reperitur) vbi sic inquit : *Quod enim à Deo est non tam extinguitur , quam obumbratur , potest enim obumbrari , quia non est Deus , extingui non potest , quia à Deo est ; itaq; sicut lumen aliquo obstaculo impeditum manet , sed non comparet , si tanta densitas obstaculi fuerit , ita & bonum in anima à malo oppressum aut in totum pro qualitate eius vacat occulta salute , aut qua datur , radiat inuenta libertate.* Hæc Tertul. cum alijs ex quibus ostendit effectus peccati in anima , quanuis hanc secundum suam entitatem , non destruant , obumbrant tamen , & opprimunt , vt diuinæ bonitatis luce non illustretur.

B Hieronymus Guadalupensis in cap. 2. Osee explicans verba illa : *Vadam & reuertar ad virum meum priorem , quia bene mihi erat tunc magis , quam nunc* (hoc accommodatur filio prodigo) sic habet , expendit illud *revertar* , quod supponit discessum à priori viro , anima enim per peccatum à Christo sponso , & patre discedens quasi pupilla , & quasi vidua reputatur.

Ex Tertul.
optima præ
dictorum
ratio.

Hieron. Ga
dalupen.
Osee. c. 2.

C Nec mirum videri debet quod peccator & si vere per flagitium sponsum Christum non occidat , tamen deinceps quasi sine patre & sponso reputetur , nam dum talem se constituit , se ipsum dici potest occidere. Ad verba illa 33 Deuter. *Peccauerunt ei , & non filij eius in sordibus.* Vbi secundum Septuaginta legitur , *Peccauerunt , non ei filij vituperabiles* : sic explicat Symmachus , quasi dicat eo loco , quia peccauerunt , & sunt vituperabiles , non sunt filij dei , vbi vides peccatores per peccatum deum patrem amittere. Pater August. q. 55. in Deuter. *Peccauerunt* , inquit , *sed sibi ipsis non Deo* ; quod verum est , quia per peccatum sibi solis nocere , non

Deuter. 33.

Symachus.

P. August.

Bredembachius.
 Psal. 50.
 Quomodo
 peccatum
 nostrū Deo
 sit, & cōtra
 nos.

Rom. 5.
 Ioan. 8.
 Hugo de
 S. Victore.
 D. Basil.

Et. vultus

indūm?

Rugul.

Deo; peccauerunt autem ei (sicut Vulgata legit) quia solius Dei est remittere peccatum: & insuper quia vt Bredembachius aduertit ad Psal. 50. hominis peccatum soli Deo est, quia illi soli miserendi occasionem præstat: vnde postquam Regius vates dixit: *Tibi soli peccavi*, addidit, & *peccatū meum contra me est semper*: quasi diceret: Tibi soli peccatum meum commode euenire potest, qui ex eo in insignem misericordiam erumpis: at vero contra me est semper redigens me in seruitutē, & miseriam: *Corpus enim mortuum est propter peccatum*: ad Romanos 5. *Et qui facit peccatum seruus est peccati*. Ioan. 8. Videatur de hoc Hugo de Sancto Victore in Epistolā Pauli ad Roman. q. 2. Egregie D. Basilus homil. 37. Quod Deus non sit auctor malorum, sed Adam, inquit: *Mortuus est autem ob peccatum, stipendia enim peccati mors est, quantum discedebat à vita, tantum appropinquabat ad mortem, vita enim est Deus, privatio verò vitæ mors, quare sibi ipsi mortem per secessum à Deo Adam parauit, iuxta id, quod scriptum est: Ecce qui elongant seipsos à te pereant. Idemque institutum in Angelis bonis ac malis ostendit infra dicens: Gabriel Angelus est, & Deo iugiter adstitit: Sathanas angelus & ex proprio ordine excidit, & illum voluntas in superna seruauit; & hunc mentis libertas deiecit, poterat etiam ille deici, & hic non delabi, sed hunc quidem seruauit dilectionis Dei insatiabilitas, illum vero reiectaneum fecit à Deo recessus. Hæc D. Basil. vbi vidēs ipsum quoque Angelum per peccatum à Deo recedentem, quasi reiectaneum haberi: & ex eodem in moralibus peccatores, colliges legendos esse, tanquam mortuos ob recessum*

A à Deo, qui est vera vita, idque probat ex Paulo 2. Co-
 A rinth. 12. dicente: *Ne iterum cum venero humiliet me
 Deus apud vos, & lugeam multos exijs, qui ante peccave-
 runt, & non egerunt penitentiam, in quo duo vides.*
 Primum peccatorem velut mortuum lugeri, nam pec-
 catum occidit animam, secundum peccatum humilia-
 re hominem tanquam onus graue, Psal. 37. Vnde Chri-
 fofost. hom. 6. in Ioan. Peccatum adumbratum intelligit
 in plumbi talento, quod portabatur, apud Zachariam
 de quo mulier, quæ sedebat in medio amphoræ dixit
Hæc est impietas Zachar. cap. 2. Idem etiam ostendit
 B D. Basil. homil. 28. in Psal. 114. dicens: *Quandequidem
 B igitur etiam nos eramus aliquando in gloria, & nobiles
 in paradisi vita, facti sumus autem in gloriæ, & humiles
 propter cecitatem, Deus nostri miseretur, dum videt
 quales ex qualibus facti sumus, quæ propter etiam Adam
 vocauit per misericordiæ vocem dicens: Adam ubi es,
 non enim doceri quærebat omnium gnarus, sed intelli-
 gere ipsum volebat qualis ex quali factus esset. Vbi es, quasi
 diceret ad qualem casum ex tanta altitudine deuenisti,
 C & egregie homil. 25. in Psal. 48. quasi obijciens pecca-
 C tori illam obliuionem, quæ non recordatur miseriæ, &
 calamitatis, quam patitur, cuique subijcitur dum pec-
 cat, inquit: *Si non prima tuæ generationis memores, ex
 soluto saltem pro te pretio, aliquam dignitatis tuæ ratio-
 nem cape: respice ad pretium, quo commutatus es, & tuâ
 nosce dignitatem, ne brutis pecoribusq; assimileris.* Hæc
 & similia prosequitur D. Basilus, vt ostendat sic pec-
 catum dedecere hominem, vt illum non solum omni
 gloria spoliet, sed adhuc brutis pecoribusque affimilet,*

*Psal. 37.
 Chriofost.*

Zach. 2.

D. Basil.

Hom. 25.

Boet.

quo circa elegāter Boetius tit. 4. proſa 3. *Quem, inquit, transformatum vitij vides hominem aſtimare non poteſ ſed fuiſſe hominem, adhuc ipſa humana corporis relicta ſpecies oſtentat, auaritia feruet, alienarum opum violen- tus ereptor eſt, ſimilem lupo dix eris, ferox atq; inquietus linguam litigij exercet, cani comparabis, inſidiator oc- cultus ſurripuiſſe fraudibus gaudet, vulpeculis exaque- tur, ira intemperans fremit, leonis animum geſtare cre- datur: cum cæteris per quæ diſcurrendo ex varijs vi- tiorum paſſionibus hominem in belluam transforma- tum deſerta oſtendit probitate, nec mirum eſt pecca- tum ſic hominem à recto ſtatu deſurbare, quando & conformem totius vniuerſi harmoniam diſſoluit, ſi- quidem & elementa ipſa omneſque creaturas com- maculat (vt bene notauit Cornelius in cap. 6. Genef. ex- pendens ſingula opera dierum creationis, nam ſi pri- ma die creata eſt lux, hanc fugat peccatum Hierem. 4. *Aſpexi cælum, & non erat lux.* Secunda die creatur firmamentum, & orbis cœleſtes, iam ob peccatum cæ- li complicabuntur, ſicut liber, Iſaiæ cap. 34. Ne ſcilicet peccantes in ſuo ſcelere cooperiāt. Tertia die producū- tur plantæ de hiſ Hierem. 4. *Aſpexi terram, & ecce va- cua, & nihil.* Quarta die producitur Sol, hunc ecclypſat peccatū, Iſaiæ 13. Quinta producti ſunt piſces & aues: de hiſ Hierem. 4. dicitur: *Quod ob peccatum omne vola- tile receſſit.* Sexta die producuntur quadrupedia, hæc peccatum auferunt ex montibus & ſyluis Oſeæ 4. itaq; omnia in homine puniuntur, homo in omnibus per peccatum: nam omnibus priuatur, peccatum enim ra- dix eſt germinans amaritudinem, & fel, ſeu thoxicum,*

Cornelius.
Peccatus ef-
fectus in ip-
ſis elemētis.
Hierem. 4.

Iſai. 34.

Hierem. 4.

Iſai. 13.
Hierem.
Oſeæ. 4.

A

& absynthium Deut. 30. vbi Chaldæus pro *Ne sit inter vos radix germinans fel & amaritudinem*, legit, *Ne sit inter vos cogitans peccata, & superbiam*. Et D. Petrus Acto. 8. Vtrunque coniunxit fel, scilicet, & amaritudinem cum peccato, dicēs: in felle amaritudinis, & obligatione iniquitatis video te esse & merito, nam peccator lathale hoc absynthium degustans, in morbum incidit lathalem per auersionem & recessum à Deo, à quo qui se elongant peribunt Psalm. 22. merito ergo Hieremias sui populi flens euersionem vr peccati miserias exponeret illum pupillum & viduam appellauit, quibus non est adiutor.

D. Petrus.

Psal. 22.

B

VERSUS QVARTVS.

*Aquam nostram pecunia bibimus, ligna nostra
pretio comparauimus.*

C

Iserum Iudæorum statum laments prosequitur Hieremias, dum duo elementa, vt inquit D. Hieron. in quibus maxime nutritur vita humana, & quorum vsus omnibus communis est sibi propter captiuitatis penuriam, acerbamque hostium opprimentium tyrannidem difficile dicit esse adepta, ita vt nec ligna ad focum, nec aquam ad bibendum sine pretij redemptione habere possint: Septuaginta legitur: *quam nostram in argento bibimus*: id est, emptam pro argento, sæpe enim propositio, *in*, valet idem, atq; *pro*, vt passim

*Pagnin.
Vatabl.*

occurrit; vnde idem fit sensus: Pagninus & Vatabl. legunt ex Hebræo: *Ligna nostra pretio venerunt*: quasi dicant non aliter illa habere potuimus, quam empta pretio: *Aqua nostra*, sic dicitur, id est, nostro vsui necessaria, & quia nobis communis esse debebat cum alijs, timebant enim (vt inquit Rabbi Salomon) eam haurire ex fluuio propter hostes, ideoq; ab eis cogebantur emere pecunia. *Ligna nostra*, id est, nostro vsui necessaria ad cibos edquendos, aliosque communes vsus, neque enim propter hostium incurfus nobis licebat nemora & dumeta communia adire; vnde cogebamur pretio emere ligna, quæ sine pretio ad manus facile essent in vsus nostros.

Non desunt qui velint, legere: *Aguas nostras*: parum tamen interest, idem enim est sensus in Hebræo *Maijm*, quod nomen semper in plurali reperitur, aliquando tamen vertitur in singulari, aliquando in plurali, in Hebræo autem semper in plurali ponitur, ob duplicem aquam, superiorem & inferiorem, quas firmamentum diuidit, Gen. 1. Vnde cælum dicitur *Schamaijm*, quod ibi aquæ sint iuxta sententiam Rabbi Ioseph, additur vero littera *Schin Sob*, quæ ignem significat, quasi cælum, ignem & aquam contineat; exemplum esse potest vtriusque aquæ acceptionis locus ille Numerorum 24. vbi in Hebræo bis reperitur *Maijm*, & Vulgata nostra, sicut etiam legit D. Hieroni. primo loco vertit in singulari, secundo in plurali, sic enim habet: *Fluet aqua de scytula eius, & semen illius erit in aquas multas*: quia tamè locus iste ænigmaticus est, aduerte Pagninum ex Hebræo etiam legere si militer: *Fluet aqua, & scytula eius, & se-*

*Genes. 1.**Numer. 24.**Pagninum*

- A** *men eius in aquis multis*, vbi primo loco vides *Maïm*, verti, *aquam*, in secundo in plurali *aguas*, ab his tamen verbis longe videntur esse Septuaginta sic legentes: *Septuag.*
Exibit homo de semine eius, & *dominabitur gentibus multis*, & similiter Chaldaeus Paraphrastes, ab eadem expositione videtur abesse, legit enim: *Crescet Rex, qui ungetur de filiis suis, & dominabitur populorum multorum*: verum hæ postremæ translationes non discrepant à prima, aquæ enim populi sunt, *Isai. 33.* vnde sensus huius vaticinij communiter exponitur de Christo Domino, in quo benedicentur omnes gentes, & qui dominabitur illis, sicut illi dictum est à Patre in spiritu: postula à me dabo tibi gètes in hereditatem tuam *Psal. 2.*
B ipse enim est, qui de semine Dauid exurgens reget omnes gentes, vnde dupliciter exponi potest, primo de populo Israelitico sic: erit populus Israel fecundus, & semen eius acrescet nimis, quasi arbores iuxta torrentes aquarum, & decurrentium fluminum, aquæ enim populos & gentes sæpe significant, sic *Isai. 48.* ad Iudæos dicitur: *De aquis Iuda exiistis, id est, qui ex Iuda, quasi ex fonte descenditis.* In secundo sensu Christus etiam per fontem aquarum significatur, sic apud eundem *Isaiam* cap. 55. inuitantur omnes gentes ad fidem, & ad Christum sub nomine aquarum: *Omnes sitientes venite ad fontes aquarum, &c.* & ipse Christus Dominus sitientes inuitat, vt ad se veniant, bibantque ex aqua eius, quam qui degustauerit non sitiet in æternum. *Ioan. 4.*
C Chaldaeus Paraphrastes nihil noui addit, legit enim: *Aquam nostram argento bibimus, ablatius est pretij, & ligna nostra pecunijs adducebantur.* Glossa ordinaria

*Septuag.**Chald. Paraphra.**Isai. 33.**Psal. 2.**Isai. 48.**Isai. 55.**Ioan. 4.*

hoc dictum existimat contra sacerdotes, qui faciunt domum Dei, domum negotiationis, qui doctrinam Dei vel sacramenta, & Spiritus sancti dona pecunia distrahunt, cum citatus Isaias sitientes inuitet ad aquas vt sine vlla commutatione bibant vinum & lac; recte ergo hic voce plebis plangitur, cui Scripturarum ligna, & Spiritus sancti dona, quibus ignis in altari quotidie nutritur, pretio comparatur. Eodem fere sensu eundem locum tropologice explicat dicens: aquam pecunia bibunt, qui lachrymarum liquoribus gemendo inebriantur, pecunia scilicet scripturarum, dum in eis aeternae vitae praemia perpendunt, & supplicia quorum meditatione charitatem nutriunt & timorem, & vtroque modo, fit animus pronior ad dolendum iuxta Psalm. 79. *Cibabis nos pane lachrymarum*, similiterque explicat verba sequentia: *Ligna nostra pretio comparauimus.*

Psal. 79

Ezechiel.

Psal. 22

Fauet vtrique Glossae expositioni locus ille apud Ezechielem 47. *Et conuertit me ad portam domus, & ecce aqua egrediebantur sub r. limen Domus ad orientem: aqua autem de scendebant in latus templi dextrum ad meridiem altaris: vbi communiter per has aquas doctrina euangelica intelligitur, iuxta Psalm. 22. Super aquam refectiois educauit me, animam meam conuertit; nam iustus comedit & replet animam suam: sic etiam Ioel. 3. sicur: *Et erit in die illa stillabunt montes dulcedinem, & colles fluent lacte, & per omnes riuos Iuda ibunt aqua & fons de domo Domini egredietur, & irrigabit torrentem sinarum: est enim intelligendus locus de irrigatione doctrinae euangelicae, quae Messiae aduentu diffundenda erat per vniuersum orbem, neque enim aquae**

A Ezechieliticæ exeit de templo nisi in portam ad orientem respicientem, idest ad Christum: *Oriens enim nomen eius.*

Consonat Hugo Cardin. dicens: aquam nostram, id est sacramenta Ecclesiæ, quæ a peccatis nos purgât

Hug. Card.

Zachar. 13. Erit fons patens domui David & habitantibus Hierusalem in ablutionem peccatoris, & menstruatâ.

Zachar. 13.

Pecunia bibimus, dicunt subditi, quibus sacramenta venduntur a sacerdotibus; vel aqua sacra scriptura est

(sicut etiam Interlinealis) quæ aqua dicitur, quia mundat, Ioan. 15. *Tam vos mundi estis propter sermonem quæ*

Ioan.

Iob.

locutus sum vobis. Et Iob 52. *Si continueris aquas omnia siccabuntur;* nam sine prædicatione doctrinæ sacre messis Christi arefcet plane, similiterque Hugo explicat

Hugo.

etiam posteriorem versus partem: *Ligna nostra, &c.* contra eos, qui spiritualia pretio vendunt: obijcitur

Isai. 1. *Quomodo facta est meretrix, idest, venalis ciuitas fidelis plena iudicij, iustitia habitauit in ea, nunc autem homicida.* Et contra eosdem D. Greg. acriter inuehitur,

Isaias.

D. Gregor.

dicens: *Tolerabiliores sunt heretici, qui dicunt Spiritum sanctum seruum Patris & Filij, quam symoniaci, qui faciunt eum seruum sibi vendendo eum in sacramentis.*

Carthusianus locum nostrum etiam de symoniaciis intelligit, & de his qui spiritualia vendunt, ita vt nomine aquæ, doctrina sacra, nomine vero lignorum exemplaria opera intelligantur; aduertit autem Carthusianus locum intelligi posse tam de Iudæis, qui in Iudæa

Carthusia.

remanserunt vsque ad direptionem Hierusalem, quam de ijs, qui ad Babylonē captiui ducebantur, nam cap. 4. Ezechiel, postquam Iudæis aqua in mensura bibenda

Isai. 30.

prædicitur, seu panis arctus, & aqua brevis Isai. 30. quod est egestatis maximæ signum, additur: *Sic comedent filij Israel panem suum, pollutum inter gentes*, id est, inter eos, ad quos ducentur captiui; per panem autem arctum & aquam breuem cibus & potus exiguus intelligitur Luc. 21. alij intelligunt spiritualement animæ cibū, euangelicamque doctrinam, seu præceptum dilectionis Dei, & proximi in quo secundum Apostolum omnia legis continentur mandata ad Roman. 13.

Luc. 21.

Rom. 13.

Psal. 68.

Reg. Vates

Theodoret.

Oseas.

Psal. 45.

Calamitatum magnitudinem notauit etiam Regius vates aquarum nomine Psal. 68. dum volens se vndiq; afflictionibus circumuentum ostendere dixit: *Intrauerunt aquæ usq; ad animam meam, infixus sum in limo profundi; & non est substantia*, ex translatione scilicet (vt aduertit Theodoret.) eorum, qui in profundum mare inciderunt, quique immediate deorsum feruntur, & vix fundum attingere possunt, ipse vero Theodoretus in cap. 11. Oseæ ad illa verba: *Sicut leo rugiet, & formidabunt filij aquarum*; inquit: *Filios aquarum vocauit pisces in aquis degentes vitam*: Et ad Psal. 45. *Sonuerunt & turbata sunt aquæ eorum conturbati sunt montes in fortitudine eius*, per montes dæmonum delubra, & agmina ob superbiam factum, & insolentiam fastigium designari, intelligit; per aquas vero hominum sententias, quæ aquarum more huc & illuc facile feruntur, & à fallacibus spiritibus circundantur, & merito sane fallaces hominum opiniones ad momentum mutabiles in aquis fluidis cum sua mobilitate insinuantur. Inter cætera tamen pro quibus communiùs & frequentius aquæ usurpantur calamitates sunt, & præsentis vitæ miseræ, vt

dice-

A dicebamus, in his enim caducæ humanarum rerum vicissitudines, & amaritudines sæpe sæpius adumbrantur, sic Deus populum probauit, apud aquam contradictionis, Ps. 80. Nam cōtradicientes, clamantesq; & murmurantes contra Moysen loquuti sunt, ab euentuque locus ille appellationem sortitus est. Aduertes hic obiter aquas amaras, & quas filij Israel degustare nequibant, misso in eas ligno dulcoratas fuisse, neque enim adeo amari & asperi reputari possunt præsentis vitæ labores, quin misso in eos ligno, illo scilicet, per considerationem, à quo regnauit Christus, dulces reddantur, & suaves, nec mirum quod ab aquis separetur amaritudo, si labores, proposita ante oculos Christi cruce, degustentur, quando aquæ ipsæ, 2. Reg. 2. ad pallium Eliæ diuiduntur. Eodem sensu Ionas cap. 2. aquarum nomine tribulationes, & angustias designauit. *Circumdederunt me aquæ vsq; ad animam meam, abyssus velauit me: pelagus operuit caput meum; verum inistorum fides & charitas medijs non extinguitur vndis; aquæ enim licet multæ non potuerunt extinguere charitatem: adest enim Deus ad cuius nutum, & aquæ lædunt improbos, & tuentur probos, iuxta varicinium Isaïæ 43. Cum trāsieris per aquas tecum ero, & flumina non operient te: bene hoc adimpletum est Exod. 14. dum dicitur: & ingressi sunt filij Israel per medium sicci maris, erat enim aqua, quasi murus à dextra ipsorum & læua; siue, vt legunt Septuaginta: *Murus à dextris, & murus à sinistris:* at vero persequentibus Ægyptijs occurrerunt aquæ, & operuerunt eos.*

C *Pecunia bibimus;* dubium mihi facit Iudæos miseros

Psal. 80.

Elogium de
Cruce.2. Reg. 2.
Ionas. c. 2.

Isai. 43.

Exod. 14.

Septuag.

& captiuos in summa egestate constitutos pecuniam habere vnde aquam emerent, & ligna ad vsus necessarios; vnde mihi videtur pecuniæ nomine hoc loco intelligendum esse quicquid in cōmutationem pro aqua, aut lignis reddi poterat, nam vsitata acceptio est, quod nomine pecuniæ quæcunque alia bona accipiantur, sic pecunia teste Plinio lib. 33. cap. 3. à pecu dicta est, vnde & olim nummi pecudis effigie notari solebāt, quicquid enim homo habebat pecunia reputabatur. Ita Pater August. de Doctrina Christiana relatus in cap. Totum. q. 3. Sicque ager ille, Genes. 33. emptum centum agnis, pro quo in Hebræo est *Checita*, id est, nummis: tamen D. Hieronym. Lyr. Pagn. Vatablus & Oleaster. *Centum agnis* intelligunt fuisse venditum: & A&orum 7. vbi dicitur: *Emptus, pretio argenti*. Pineda exponit, de centum nummis signatis agno, sicq; ego locum istum intelligo, *pecunia bibimus*, id est, pretio alieno, sive ceperum nostrorum locatione et vini us. & similiter intelligendus erit locus Deuter. 2. *Cibos emetis ab eis pecunia, & comedetis, aquam emptam haurietis & bibetis*. ex quo loco, Perer. in Exod. cap. 13. disp. 7. Ierin. 11. Pl. 16. Abul. in 16. Exod. q. 12. Andreas Masius in primū Iosue colligunt Iudæos ventri astuetes alios cibos in deserto comedisse præter Manna; & hac de littera satis sint. De varijs aquarum significationibus vide Cypria. epist. 13. Cyril. de incarnat. Vnigeniti. cap. 26. Gregor. Nissen. de vita Moyfis: Arnobium in Psal. 22. & 32. & 37. Cælium lib. 26. cap. 12. & alios.

Ad mores duo adnotauimus in præcedenti versu. Primum quam graue crimen sit, quamque acriter à Deo

punitendum

P. August.

D. Hiero.

Lyr.

Pagnin.

Vatabl.

Oleast.

Pineda.

Perer.

Ierin.

Abul.

And. Mas.

Cyprian.

Cyillus.

Greg. Nic.

Arnob.

Cælius.

A puniendum res sacras, & spirituales vendere: secundū, quomodo Deus ex impiorum factis in ipsos supplicia eruat, eos in ipsis peccatis puniendo. Circa primum egregie Græce Hieropolia dicitur hæresis emendi, seu vendēdi aliquid spirituale, vel spirituali annexum opere subsequuto, spirituale intelligitur omne donum Dei datum pro salute animarum: spirituali annexum, sicut ius patronatus, sepultura, calix, beneficium, & officium Ecclesiasticum, au similia ex D. Thom. 2. 2. q. 100. ar. 1. Nauar. in manual. cap. 23. num. 100. Panormitano in cap. Nemo, vnde symonia ipso nomine & Auctore, infamis est: sic enim dicitur à Symone Mago, qui donum Spiritus sancti emere voluit, Act. 8. vt venditione signorum, quæ per eum fierēt multiplicatam pecuniam lucraretur. Fuit autem hic Symon Magus, Samaritaque seduxit teste Baronio tom. 1. annal. anno Christi 35. & teste Iustino Martyre natione Samarita fuit, vt idem Baronius scribit anno Christi 44. Romam etiam venit quam pluresque seduxit, vt ipse multorum Patrum ac scriptorum testimonijs ostendit. Vt autem D. Thom. aduertit loco citato, sicut illi qui emere volūt spiritualia conformantur Symoni, & dicuntur Symoniaci, ita Giesita dici possunt, qui vendere student spiritualia, conformatur enim Giesi discipulo Elisæi, qui 4. Reg. 5. accepit pecuniam à Naamano principe militiæ Regis Syriæ, quam Elisæus reiecerat, vbi obiter notare debes in sola Dei Ecclesia esse aquas, quæ mundent à peccatis, nam loco citato Regum, cum Elisæus misisset ad Naamanum dicens: *Vade, & lauare septies in Iordane, & recipiet sanitatem caro tua.* Ipse indignatus respōdit:

*Symonia
quid sit?*

*D. Thom.
Nauar.
Panorm.*

Act. 8.

*Baron.
Iust. Mart.*

D. Thom.

4. Reg. 5.

Nunquid non meliores sunt Abana, & Pharphar fluij
 Damasci omnibus aquis Israel, ut lauer in eis, & mun-
 der. Tandem locus lepticus in Iordane, & recipiens sani-
 tatem, dixit: Vere scio quod non sit alius Deus in vniuer-
 sa terra nisi tantum in Israel: Deo ergo credidit exper-
 tus misericordiam, cui non crederat expertus suppli-
 cium, cognouit medicum, non cognouit iudicem, ac-
 cessit ad sanitatem, & recesserat a percutiente.

Ad institutum tamen reuertens ad eundem locum
 alludens Hugo de Sacramentis p. 1. lib. 2. inquit: Symo-
 nia haresis contagium olim iam in Balaam pullulauit,
 qui premio sibi proposito ad maledicendum populo
 Dei perrexit. De hinc hi duo leguntur Authores, alter
 sub prophetica, alter sub Apostolica doctrina: Primus
 Giesi magister esse vendentium, deinde Symon vide-
 tur emptor, horum autem sectatores, sicut non sunt in
 errore diuersi, ita nec in damnatione dissimiles. Hæc
 Hugo, qui merito vtrunque conferens eos non dissimili
 pœna affectos putat, siquidē ad Elisai vocem 4 Reg. 5.
 Giesi lepra percutitur, qua affectis aditus ad diuina
 mysteria occludebatur, qui etiam interdicitor Symoni
 Actor. 8. ad vocem D. Petri illi objicientis: *Pecunia tua
 tecum sit in perditionē, quia existimasti donum Dei posse
 pecunia possideri.* Additur vero quomodo ob eandem
 rationem non habeat partem, nec sortem in sermone
 Dei: *Cor enim talium non est rectum coram Deo.* Verba
 Actor. refert D. Gregor. in Pastoralibus, relatus in cap.
 Reperiuntur 1. q. 1. in cap. autem sicut 1. q. 1. refertur P.
 Aug. id optimo exemplo illustrans, & ostendens quo-
 modo ē symoniaci manibus diuina elabantur, siue ex-

Hug.

4. Reg. 5.

Actor. 8.

D. Gregor.

P. Aug.

A tinguantur dum ait : *Sic quoq̄*, ignis sacrificij, qui per septuaginta annos Babyloniz captiuitatis sub aqua vixerat, extinctus est, Antiocho Iasoni vendente sacerdotium, 2. Machab. 4. quod significauit Spiritus sanctus ignem, scilicet non lucere symoniacorum sacramentis: vnde diuus Petrus citato loco, Actor. 8. *Symoni dixit non est tibi pars, neq̄ fors in sermone isto, cor enim tuum non est rectum coram Deo.* Et idē optime D. Ambr. de ministerijs c. *Cum ordinetur*, dixit, quod dedit aurum fuit, quod perdidit anima fuit, cum alium ordinauit, quod accepit aurum fuit, quod dedit lepra fuit, in quo videtur alluisse ad citatum locum Giesi 4. Reg. 5. sic est indita mortali conditioni auri cupiditas, & diuitiarum sacra fames, vt acquirendi cupiditate ducti, ipsa diuina sacramenta, quæ sicut & alia dona spiritualia, quæ gratis acceperunt, & ex præcepto Christi Mat. 10. gratis dare tenentur, vendere non recusent, imo & ipsum Christum tradere. Audi Chrysologum sermone 29. ad illa verba Christi Domini: *Homo quidam erat dives: de auro sic dicentē: Hoc est, quod Iudam fecit esse proditorem, vt hominem cogeret Deum negare, vendere germanum sui sanguinis, disrhabere conditorem, & ipsius sanguinem taxare pretio, quem sponte Dominus erat nostrum largitus in pretium:* in quale crimen incidere non verentur, qui spiritualia vendunt; siquidem Christi sanguinem pretij ac valoris infiniti, vili pecuniæ taxant pretio, cum tamē nihil eorum, quæ virtuti debentur emere pecunia liceat, (Valer. Maximus. lib. 4.) & multo minus dona illa, quæ Deus absque merita salutem nulli debita elargitur; pro cæteris de symonia, &

2. Mach. 4.

D. Petr.

4. Reg. 5.

Matth. 10.

Chrysolog.

Maxim.

Conc. Trid.

cuius pœnis videri potest totus textus de symonia in Decretalibus. Trid. sess. 24. de reform. cap. 1. & sess. 24. cap. 14 & 18.

Circa secundum quod in presenti adnotauimus, Deum scilicet impiorum delictis similia adhibere supplicia, ad modum periti Medici, qui contrarijs morbis ea adhibet medicamenta, quæ per contrarias qualitates morbum facilius expellant. Expendendum est primo loco quomodo carnis, & terrenis Iudæis, lautis mensis affuetis, luxurioseque degentibus per summam egestatem, ac rerum penuriam medicinam adhibeat, dum aquam pecunia bibunt, & ligna pretio comparant, ipsi quippe ex genere Israel, cum forent, qui manna fastidientes carnes concupiscunt. Numerorum 11.

Numer. 11
D. Chrysost.
Matth. 4.

Circa hoc institutum optime D. Chrysost. expendens verba illa Matthæi 4. *Accedens Tentator conferensq; verba antecedentia, cum ieiunasset postea esuriit, inquit: Non enim ieiunantem adiit, sed esurientem. Propterea enim ieiunauit, non quia hoc indigeret ipse, sed ut nos doceret, quibus peccatum ante baptismum imperium ventris intulerat, proinde enim ac si quis agrotum, quem ad sanitatem reducit, iubeat, ea non facere, quibus morbus ille contigit, ita etiam post baptismum ieiunium induxit, nam & Adam de paradiso intemperantia ventris eiecit, & diluuium sub Noe ista commouit, & fulmina in sodomitas ista inauxit, & si enim fornicationis ibi crimen habebat; sed hinc tamen utriusque radix supplicij pullulauit: Hæc Chrysostomus. Ex quibus vides, & intemperiam vêtis cunctorum criminum causam assignari; & illi per oppositam abstinentiam me-*

dicinam

A
 A dicinā adhiberi, Conformiter ad hæc apud Ezech. 16. Describitur peccatum Sodomorum superbiam esse, saturitatemque panis, & abundantiam, quia scilicet comessationibus difflebant, & luxuriabant. Vbi eodem cap. Hierosolyma per eosdem amatores, per quos peccauerat puniēda prædicatur; sicque simile supplicium peccato commisso infligitur Adamo Genes. 3. nam comedit Adam ex ligno vetito, & deinde in cibo statuitur pœna: *In sudore vultus tui vesceris pane tuo.* Erant plane Iudæi comessationibus, & ebrietatibus dediti terrena tantummoda sapientes, nec cœlestia spectantes, vt D. Greg. & Orig. optime annotarunt ad locum Numerorum 32. expendentes quomodo Tribus Gad. & Ruben, & dimidia Tribus Manassæ, deuictis Madianitis, videntes prope Iordanem terras aptas animalibus alendis dixerunt ad Moysen, & ad Eleazarum Sacerdotes. *Terra, quam percussit Dominus in conspectu filiorum Israël, regio vberissima est ad pastum animalium, & nos serui tui habemus iumenta plurima, precamurq; si inuenimus gratiam coram te, vt des nobis famulis tuis eam in possessionem, & non facias nos transire Iordanem.* Ad quem locum D. August. & Origen. relati à glossis terrenæ gentis, & infimæ fortis conditionem notant, qui seipos quasi cum irrationalibus reputant, nec mentem ad superna erigunt, sed humi reptantes virentia veluti iumenta appetunt. Expendens P. Aug. quomodo Christus dominus post celebre conuiuium Ioan. 6. videns saturatos homines, ipsum vero Prophetam acclamantes, ab eis fugeret, ne raperent eum in Regem; cum tamē paulò ante abiret trans mare Ga-

Ezech. 16.

Peccatum
simili pena
punitum.

Genes. 3.

D. Gregor.
Origenes.P. August.
Ioan. 6.

lilæ Iudæorum furorem declinant, inquit, in hanc mentem forté Iudæos venisse, quia adhuc supra fænum recumbent; quo nihil pulchrius dici potuit: vere enim supra fænum recumbit, qui ex saturitate Christum Prophetam dicit: hi enim & similes, vt supra dicit Origen. Terrena sapientes Verbum caro factum non agnoscunt, & hi qui inter rerum luxuriam, & abundantiam cœlestium promissionum obliuiscuntur, vt mentem ad superiora eleuent, diuitiarum pondere exuto, in rerum egestate, & penuria constituuntur, vt per pharmaca contraria morbis salutem recipiant: Dominus enim est Ezech. 17. *Qui humiliauit lignum sublime, & exaltauit lignum humile, siccauit lignum viride, & frondere fecit lignum aridum: Qui enim se exaltat, humiliatur, & qui se humiliat exaltabitur.* Luc. 18.

Ezech. 17.

Num. 22.

Insignis locus est Num. 22. Vbi videns Balac filius Sephor omnia, quæ fecerat Israel Amorrhæus, & quod pertinuissent eum Moabitæ, & imperium eius ferre non possent, dixit ad maiores natu Madian. *Ita delebit hic populus omnes, qui in nostris finibus commorantur, quomodo solet bos herbas usq; ad radices carpere.* Vbi nō nulli iuxta græcā versionē legunt: *Nunc oblinget Synagoga hæc omnes, qui in nostris finibus sunt, sicut oblingit vitulus virentiæ de campo.* Ad quē locum quærens Origines, quare potius Israel fortitudo describatur similitudine vituli ore carpiētis herbas, quā, aut innundātis maris impetu, vel é cælo fulminis missi? Responder dubitationi dicēs se à quodam Rabbino ad fidem verso percepisse id ita factū esse, quoniā sicut vitulus ore her

Origen.
Israel fortitudo sicut vituli.

A bas absumit, & lingua tanquã falee merit, ita & populus Iudæorũ, quasi vitulus ore, & labijs pugnat, & arma habet in precibus, proindeq; Rex Balach mittit ad Baalam, vt verba verbis deferat contraria, & preces cõtra preces. Cæterum Balach conducens Baalã ad maledicendũ populo Dei, Baalã illi benedictionẽ prædixit, at vero populo Balach iterum, atq; iterũ cõmutans locũ, deuastationẽ, & interitũ; itaq; pro maledictione, quam imprecabatur Israel, maledictionẽ recepit Baalac, nã sic scriptũ est Hieremiæ. 51. *Et quomodo fecit Babylon, vt caderent occisi in Israel, sic de Babylone cadent occisi in vniuersa terra.* Conducit maxime ad hoc idem institutum locus ille Genes. 17. Nam dum Iacob deludit patrem Isaac simulasse esse filium Esau primogenitum pari pæna & ipse plectitur, nam & Labam decepit Iacob Liam pro Rachele supponendo, vbi obiter animaduertes ex D. Hierony. vocem non acquisiuisse primogenituram Iacob, sed manus, idest non verba per vocem significata, sed opera designata per manus, nã pillosa manus similitudinem maioris expresserũt, vox enim vox Iacob, manus autem manus Esau: nec dissimile accidit Amanõ, qui Hester. 9. innixẽ contendens Mardocheum in cruce suspendere, ipse in eodem patibulo quod Mardocheo parauerat commutata vice suspensus est.

B Quid aliud Saul. 1. Reg. 18. contendebat quam Dauidem occidendum tradi Philistæis, ab eis ergo est occisus quando ceciderunt fortes Israel: nec ipse Dauid vir secũdum cor Dei ab hac lege exẽptus est, nam si adulterium cum Bersabe commisit, eandem & ipse

Hierem. 51

Genes. 17.

D. Hiero.

Hester. 9.

1. Reg. 18.

2. Reg. 11.

patitur ignominiam ingrediente filio eius Absalone ad concubinas ipsius 2. Reg. 16. imo & acerbiori ple-
 ditur supplicio dicente Nathan Propheta : *Eo quod
 tuleris uxorem Vria, ut esset uxor tua : Ecce ego susci-
 tabo malum de domo tua, & tollam uxores tuas in oculis
 tuis, & dabo proximo tuo, & dormiet cum uxoribus tuis
 in oculis solis huius, tu enim fecisti in abscondito, ego
 autem faciam verbum istud in conspectu omnis Israël,
 sicq; Absalon ingressus est ad concubinas patris sui.*

*Peccata pa-
 rētum quo-
 modo Deus
 puniat in
 filijs.*

Ecce quomodo Deus parem vicem reddit pecca-
 toribus. Ecce quomodo in presenti ex superflua rerum
 abundantia, qua Iudæi abutebantur, deueniūt, ut aquā
 pecunia bibant, & ligna pretio comparent.

VERSVS QVINTVS.

*Cervicibus nostris minabamur, lassus non
 dabatur requies.*

Resequitur Hieremias in hoc versu mise-
 ram suæ gentis cōditionem, acerbāq; ve-
 xationē, quam patiebantur a Babylonijs,
 eāque Deo velut iudici exponit, qui po-
 tentes deponit, & humiles exaltat: Para-
 phrasis Caldæa hoc loco legit : *Super iuncturā cervicis
 nostra cnerati sumus, quādo ducebamur in captivitātē;
 vidit Nabuco donosor impius p̄fectos filiorū Israël, qui
 ibant vacui & precepit ut consuerent libros legi, & ut*

facerent

A facerent ex ijs manticas, & impleuerunt eas lapidibus, quæ erant in ripa Euphratis, & onerauerunt eos supra colla eorum, & in eo tempore laborabamus, & non erat requies nobis. Septuaginta similiter locum explicant, illum quasi referendo ad verba antecedentia; *Ligna nostra pretio comparauimus*: dicunt enim: *Venerunt super collum nostrum, id est, ligna, quæ emimus*: passi sumus persecutionem, laborauimus & non habuimus requiem. Pagninus & Vatablus ex hebræo similiter legunt: *Super collum nostrum persecutionem passi sumus*. Alij sic locum exponunt: *Ceruicibus nostris minabamur*: scilicet de amputationem capitum nostrorum, ita Lyran. quem sequitur Pinto, dicens: minantur nobis inimici ceruicum percussione, qualibet occasione periculum nobis capitis ostentante: Fauet huic expositioni vtraque Glossa ordinaria, & Interlinealis; percussis enim ceruicibus minabantur, & compellebantur, vt lassati current, & sine requie laborem operis perferrent. illis consonat Carthuf. Alij sic exponunt ceruicibus nostris ducebamur, quasi dicant hostes nostri nos funibus ad colla ligatis captiuos ducebant, qui videtur ger manus sensus, & quem tenet D. Hieronym. dicens: *More iumentorum ceruicibus ligatis se minari dicit; quia hostes eorum nullam sibi relinquentes sui dominationem eos trahi cogunt, quocunq; dirigentis impetus tulerit*. Circa quam explicationem aduerte, *minabamur*, eo loco idem esse atque agebamur, à mino, as, ad tuo verbo, sicut Exod. 3. dicitur: *Cum minasset gregem, id est, duxisset*; ita Figueiroa ad hunc locum, sicut equus minatur ab agalono, ad eundem sensum

Pagninus.
Vatablus.

Pintus.

Carthuf.

D. Hiero.

Exod. 3.
Figueiroa.

Tertul. in libro aduersus Iudæos. cap. 8. de præceptis
Dei dicitur. *Eccæ sagittas minantes traditionem unius-*
cuusq; cordis.

Dassis non dabatur requies.

Non solum, vt inquit interlinealis de loco in locum
fugere compellebantur: hic enim sensus potius est al-
legoricus, & de martyribus in nascentis Ecclesiæ per-
secutionibus intelligendus cum commoditate tex-
tus, vt inquit Glossa ord. & Carth. sed quia Babylonij
coegebant eos ad laborem vltra modum, & incessabi-
lem, quem difficile sine requie perferre poterat, ideoq;
sepe facilius, & tolerabilius dicebant hostium gladio
semel occumbere, quam lentam assiduamque laboris
mortem subire.

Mitius ille perit subita, qui mergitur vnda;
Quam sua qui liquidis brachia isctat aquis.

Et teste Chitone apud Laertium. c. 4. h. 1. Nihil est, quod
assiduum laborem perferre possit, *Quod caret alterna*
requie durabile non est, & ab his ad altiora consurgentes:
Paulum ad Hebræos. cap. 4. dicentem audiamus:

Itaq; relinquitur sabbatismus populo Dei, qui enim in-
gressus est in requiem eius; etiam ipsa requieuit ab ope-
ribus suis, sicut à suis Deus.

Pro tropologia præsentis versus adduci potest ex
D. Ambrosio. lib. de Noe. cap. 1. quomodo in solis
operibus iustitia vera requies consistat: vnde nihil
mirum si Iudæi lassæ, & fatigati terrenis rebus seruien-
tes non inueniant requiem; expendens enim verba illa
Lamech, de Noe filio eius in vaticinium dictata; dum
cum hoc nomine vocauit, dicens: *Ita cõsolabitur nos*

Glos. ord.
Carthusia.

Laertius.

Paul. ad
Hebr. c. 4.

A ab operibus, & laboribus manuum nostrarum in terra, cui maledixit Dominus: ait ergo D. Ambrosius ideo hæc tribui Noe, quia typus est iustitiæ, quæ consolatur in omni tribulatione: verba D. Ambrosij sunt: Noe symbolum est iustitiæ, quæ omnes consolatur, & requiescere facit ab operibus iniquitatis, hæc reuocat à tristitia, quia dum ea, quæ iusta sunt gerimus, nihil timemus pœnæ conscientie securitate, non dolemus graui dolore, nihil est enim quod maioris doloris sit, quam culpa reatus. Hæc D. Ambrosius. Hugo vetero, ideo Noe laborum requiem, & Patrum consolationem fuisse dicit, quia fuit mundi per diluuium de ne absumentis reparator, Deumq; mundo reconcilians; vel, vt Rupertus inquit: Quia typus extitit Christi Domini: qui omnes inuitat dicens per Matth. cap. 11. Venite ad me qui laboratis, & onerati estis, & ego reficiam vos; tollite iugum meum super vos, & discite à me, quia mitis sum, & humilis corde, & inuenietis requiem animabus vestris. Ad nostrum institutum, melius ideo Noe requiem dictum esse intelligi potest, & laborum finem, ac solatium Patrium priorum, quia omnia retro acta opera vigente Noe quieuerunt, & peccata submersa, punitaque sunt diluuiis: miseris ergo Iudæis in egestate summa, & assiduo constitutis, lassis, & de fatigatis nimis non datur requies, quia adhuc peccare non cessant, nam qui vult inuenire requiem, & de supplicio, ac pœna ad veniam, imo, & ad gaudium transire, prius opus est, vt ab his abstineat, propter quæ pœnam subiit, hoc, sicut dixit D. Paulus ad Romanos 6. Quia vetus homo noster sit crucifixus, est, vt destruat corpus peccati, vt ultra non

D. Ambr.

Hugo.

Rupertus.

D. Paul. ad Rom. 6.

seruiamus peccato, nam si quæ destruxero, ad Galat. cap. 2. iterum hæc ædificio prauaricatoreme constituo, & proinde eisdem pœnis se subiectum oportet agnoscere, quibus ante peccans puniebatur, qui ergo lassè ab operibus malis non cessabant, requiem etiam inuenire non poterant, sed in dies egestatem summam, infameque supplicium experiebantur, qui solis verbis, & non operibus Deum requirebāt, sicut enim Sapiens Prouerb. 14. inquit: *In omni opere bono erit abundantia, ubi autem verba plurima ibi egestas*: Vaniloqui ergo Iudæi operibus destituti non inueniūt requiem, quam extra Deum requirebant: in solo enim Deo vera quies est: non defuere aliqui, qui circa hoc expenderent, omnes litteras, quæ reperiuntur in nomine Dei thetogramaton esse quiescentes; sed hebraisantium argutia, quæ aliquando non venit contemnenda, vnde supra: Idem sane ostendit Christus Dominus Matthæi 11. *Tollite ergo iugum meum super vos, & discite à me, quia mitissum, & humilis corde, & inuenietis requiem animabus vestris*, in præceptis utique diuinis vera animi quies consistit, si quis autem labor cernitur cum hilaritate, & suauitate miscetur, est enim quisquis labor, qui in lege Dei reperitur innanis, vanus, & fictus vt optime notauit D. Bernard. explicās verba illa. Matth. cap. 19. *Ecce nos reliquimus omnia, dicens: An non fictus labor est in præcepto, onus leue, suauè iugū, crux iniuncta?* Sic & olim Genes. 22. dictum est ad Abrahamum: *Tolle filium tuum, quem diligis, Isaac, & offeres mihi eū in holocaustum*; labor fictus est in præcepto, oblatus est Isaac, sanctificatus est, non mactatus; hæc D. Bernard.

Prouer. 14.

Matth. 11.

D. Bernard.

Genes. 22.

A Ex quibus collige Deum esse, qui fingit laborem in præcepto, ut fictum laborem vera mercede recompenser, at vero qui peccatis seruiunt lachrymas & labores suos non Deo sacrificant, sed idolis, ut bene docuit **D. Hieronymus** de quæstionibus hebraicis in Paralipomenon, explicans illa verba: *Venit contra eos ex aduerso flentium*, vnde nihil mirum si laborantes requiem non inueniant, sed semper é lassitudine ad laborem denuo commoueantur, & excitentur. Hoc ipsum optime tradit **Origen**. homil. 2. in Hieremiam explicans illa verba Genes. *Cum egressus esset Cain à facie Dei habitauit in terra Naid contra Eden*. Dicens Naid græce est commotio, qui enim derelinquit Deum, qui deserit sensum de eo iugitur cogitandi, iste habitat in terra Naid, quæ in turbatione mali cordis, & mentis commotione consistit, iuste plane talis pœna contingit recedentibus à Deo, nam hominis cor solum

D. Hieron.

Origen.

B Auctorem suum, tanquam suum proprium locum appetens extra ipsum requiescere non valet, sed adhuc in summo labore præ lassitudine requiem non inuenit.

VERSUS SEXTVS.

*Egypto dedimus manum, & Assyrijs,
vt saturaremur pane.*

Retinet hæc narratio ad mala, quæ passi sunt Iudæi ante exilium, quia dolor maximus omnem evertit narrationis ordinem, vnde nihil mirum si post inceptam narrationem eorum calamitatum, quas captiui patiebantur, iterum Hieremias, quasi sui oblitus recurrat ad eas, quibus ante exilium affligebantur.

Egypto dedimus manum, &c. Non discrepant ab hac vulgata lectione versiones Pagnini, & Vatabli ex hebræo, quibus consonat D. Hieronymus; Septuaginta legunt: *Egyptus dedit manum Assur, ad satietatem ipsorum*, per quæ verba, vt notauit glossa ordinaria significatur *Egyptios, Assyriosque conuenisse ad destruendos Iudæos, ipsorumque opes vsque ad satietatem deripiendas, iuxta quem sensum non potest intelligi, quod Hieremias in hoc versu loquatur de Iudæis, quasi illi nunc cum Assyrijs, nunc cum Egyptijs pro pane, ac rebus habendis necessarijs factus aliquod inuent; cuius oppositum expresse videntur sonare cæteræ versiones; vnde non leuis videtur difficultas, sed statim expedienda.*

Pagnin.
Vat. tab.
D. Hiero.
Septuag.

Figueroa.
D. Hiero.

Circa quod aduerteres cum Figueroa ad hunc locum ex doctrina diui Hieronymi, & aliorum interpretum,

A Indæos per eosdem Ægyptios, & Assyrios, cum quibus relicto fædere, & lege Dei, fædas inierunt illorum idola recipientes, vt ab his panem, donaque temporalia acciperent, iusto Dei iudicio flagellatos, & punitos fuisse: sæpe enim, vt supra adnotauimus ex iisdem hominũ sceleribus Deus sumit occasionem supplicij. Vnde, hoc posito, versio Septuaginta, nec Vulgatæ, nec alijs citatis contradicit; nam dum Vulgata legit, *Ægypto dedimus manum, & Assyrijs, seu, vt Paraphrastes Caldaus vertit: Ægypto dedimus latus, vt nutrireretur illis,* sensus est ex parte Iudæorum, qui pro terrenis rebus Deum relinquentes inimicis suis adhaerunt, proponiturque tunc in hoc versu causa laborum, quos patiebantur, quasi dicerent, vt saturaremur pane, quo aliter carebamus; dedimus manum Ægyptijs, & Assyrijs, cum vero Septuaginta legunt: *Ægyptus dedit manum Assur ad satietatem ipsorum,* non negantes priorem sensum, adducunt iam executionem diuini supplicij per eosdem Ægyptios, & Babylonios contra Iudæos præstiti, quasi dicant Ægyptijs, & Babylonijs; cum quibus fædas iniit, vt saturaret pane, condiuidentes inter se opes nostras, & substantiam vsque ad satietatẽ suam, diripere.

Ægypto dedimus manum. Multiplex esse potest presentium verborum sensus, iuxta varias significationes quas manus habet, & in diuina, & in profanis litteris: sæpe enim Dei potentiam sonat, vt Numer. 11. vbi de manu Dei dicitur quod non sit inuvalida: & Iob. 42. vt sub Dei potestate constituta ostendatur vita vniuersæ carnis, in eius manu dicitur esse anima omnis

Ezech. 20.

viuentis; & Ezech. 20. commemorans Deus inflictū
 suā potētia supplicium in *Aegyptios* propter *Hebræos*.
 dixit: *Leuavi manum meam pro stirpe domus Iacob.* Et
 passim alibi eadem phrasis reperitur; vnde leuare ma-
 num signum est infligentis supplicium; sicut & manū
 supponere signum est ministrantis auxilium: vnde
 prouenit quod manum dare, idem sit, atque victum se
 agnoscere, sic Tullius de officijs dixit; *Ad extremum
 det manus, victumq; se patiatur.* Et Latinus Poeta 12.
Aeneid.

Tullius de
officijs.Virg. 12.
Aeneid.

*Ille humilis supplexq; manus, dextramq; precantem
 Portendens; vicisti, & victum tendere palmas
 Ausonij videre.*

Oseas. 2.

Conformiter ad hæc sensus est; *Aegyptijs Assyrijsque*
 seruiimus, vt saturaremur pane, idest, vt, vel necessa-
 ria nobis suppeditarent, vel quia seruietes *Aegyptijs*
 eorum patrocinio fultu tuebantur se ab *Assyrijs*, vel é
 conuerso *Assyrijs* associati tuebantur se ab *Aegyptijs*,
 sicque proprios agros colere, frumentumque poterant
 recipere, cui expositioni cōsonat locus *Oseas 2.* *Vadam
 post amatores meos, qui dant panes mihi, & aquas meas,
 lanam meam, & lignum meum;* & hic videtur germa-
 nus huius loci sensus, in quem conspirant cum D. Hie-
 ronymo & Carthus. recentiores interpretes.

D. Hieron.
Carthus.D. Gregor.
23. mor.
P. August.
Beda.

Vt saturaremur pane.
 Panis hoc loco sumitur pro rebus omnibus ad vitam
 necessarijs, sic intelligit D. Greg. 23. moral. verba illa
 Christi Domini Ioan. 6. *Queritis me, nō quia vidistis
 signa, sed quia manducastis ex panibus, & saturati estis.*
 Ita P. August. quem sequitur Beda ad eundem locum,

quali

A quasi illi, qui Christum quærebant, sperarent se à Deo
 A locuplectandos rebus temporalibus, quæ mercedes &
 præmia olim late promittebantur, utpote, quia in lege
 illa materialia, & carnea sacrificia certis victimis pa-
 rabantur, nunc autem sicut sacrificium Deo est spiri-
 tus contribulatus præstantius utique, ac sublimius om-
 ni sacrificio legis veteris, ita & præmia lautiora red-
 duntur non temporalium rerum, sed spiritualium gra-
 tiarum cumulo; etenim in lege gratiæ non taurorum,
 aut hyrcorum sanguine fuso placatur Deus; sed vni-
 geniti filij sui pro hominum salute sanguine effuso.
 B Vnde qui adhuc temporalium rerum præmia affectât,
 B & inquirunt, veterum Iudæorum mori plane insistit,
 contra quos P. August. tract. 25. in Ioan. inquit: *Propter*
carnem Christum quaritis, non propter spiritum; & in-
fra, vix quaritur Iesus propter Iesum; sicut Paul. ad Phi-
 lippen. 2. *Omnes quæ sua sunt quarunt, non quæ Iesu*
Christi.

Hinc etiam fit, ut adhuc in ipsis rebus perituris pu-
 niantur qui eas extra Deum quærentes Ægypto, &
 C Assyriæ dant manus, ut saturentur illis; iuxta illud
 C Deut. 28. *Si audieris vocem Domini Dei tui benedictus*
eris in ciuitate, & benedictus in agro, benedictus fructus
terra tua, &c. Si autem nolueris audire vocem Domini
Dei tui, maledictus eris in agro, maledictum horreum
tuum, & fructus terra tua. En quomodo audientes
 vocem, custodientesq; præcepta Dei adhuc resiplas
 temporales obtinent, quas tamen recedentes à Deo
 amittunt; hoc eleganter expendit D. Hieronymus, di-
 cens: *Habet epulas suas cor pium, habet epulas suas cor*

P. August.
 tract. 25.
 Paul. ad
 Philip. 2.

Deut. 28.

D. Hiero.

preuuum; sed tamen inter utrasq; epulas latum discrimen est nam iusti comedunt & replent animam suam, at vero de impijs dicitur, quod comedunt & non saturantur; bibunt, & non inebriantur, operiunt se, & non calefiunt.

Haggai. 1.

Haggai 1. En quomodo fallaces quoque mundi diuitiarum in recedentium a Deo manibus, quasi in cineres, & carbones dissoluuntur, & contra vero qui eius precepta custodientes res mundi fluxas & caducas parui pendunt, saepe etiam in ipsis rebus multo ditiores redduntur: *Faneratur enim Domino, qui miseretur pauperi, & vicissitudinem suam reddet eis.* Prouerb. 19.

Prouer. 19.

Faneratur pariter Deo qui pro illius preceptis res omnes temporales manumittit. Non ne Deus Abrahamo Genes. 22. pro filio vno offerendo pollicetur semen sicut stellas caeli, & arenam, quae est in litore maris; non ne Petrus. Matth. 4. reliquit retia vilissima & constituitur in summo dignitatis culmine? ita plane. En quae legem Dei insequentibus praemia. En quae ab ea recedentibus supplicia praesto adsunt. Recogiter quis, qualiter Aegypto, aut Assyrijs det manum, qualeq; cum eis foedus ineat pro faturitate panis, quam tamen non reperiet extra Deum, vt inde colligat quanto satius ab Aegypto ad Ierusalem transire, & ascendere illi reputabitur.

Genes. 22.

Matth. 4.

Genes. 22.

Osas. 2.

Osas. 2.

D. Hiero.

D. Hieronymus ad illa verba Osas. 2. *Et canet ibi iuxta dies iuuentutis suae, & iuxta diem ascensionis suae de terra Aegypti,* inquit, quod quando a peccatis ad meliora transimus tunc ab Aegypto eximus, & ad Ierusalem tendimus, quae in montibus sita est, nam ad eos, qui quaerunt auxilia huius saeculi, quales sunt Iu-

A A dæi, qui *Ægypto* manus dederunt, & *Assyrijs*, vt saturarentur pane, dicitur per *Isaiam* 31. seu potius prædicitur ruina, & ipsarum rerum temporalium iactura: *Va qui descendunt in Ægyptum.* Quasi per hæc verba malum omen futurum prædicetur ex fædere, quod ineûdantes *Ægypto* manus; sicque *Genes.* 26. ad *Isacum* dicitur: *Ne descendas in Ægyptum:* facilis est plane descensus *Auerni*, cuius figura *Ægyptus* est; sed reuocare gradum superasque euadere ad auras laboriosum.

*Isai. 31.**Genes. 26.*

B Itaque pro rebus temporalibus dant *Ægypto*, seu dæmoni manus qui in scelus ruunt, in eiusque seruitutem rediguntur; qui enim facit peccatum seruus est peccati, & tamen in societate impiorum & *Babiloniorum* non inueniunt saturitatem, sed famem, neque enim, qui cum illis comedunt, ac bibunt, saturantur, aut inebriantur. Sic per *Oseam* cap. 4. inquit Dominus: *Visitabo super eum vias eius, & cogitationes illius reddam ei.* Sunt qui locum sic exponant, & optime, quasi Deus promittat impijs, se eadem via, quæ contra præcepta ipsius cogitauerint, redditurum supplicium ipsis secundum cogitationes ipsorum, vt facile incidant in foveam, quam peccando faciunt, iuxta illud, quod dicitur *Leuit.* 26. *Si ambulaueritis mecum ex aduerso, ego quoque contra vos aduersus incedam.* Quadrat optime vterque locus iste ad nostrum institutum, vbi miserum *Iudæi* describuntur contra *Dei* legem *Ægyptijs* & *Babylonijs* confæderati, vt apud eos ne saturarentur à quibus tandem ad summam egestatem, & miseriam adducendi erant; neque enim diuina vindicta

*Osee. 6. 4.**Leuit. 26.*

P. Aug.
Psal. 26.

Paul. ad
Rom. I.

Psal. 77.

Pithagor.

Syl. Ital.

acerbius aliquid intendit, quam illos in impiorum societatem labentes derelinquere, ut ipsorum panes vescerentur. Egregie P. August. Psal. 26. *Propitius*, inquit, *Deus cum male amamus, negat quod amamus, iratus autem dat amanti quod male amat*; iuxta doctrinam Pauli ad Rom. I. *Tradidit illos Deus in concupiscentiam cordis, in immunditias, ut contumeliosi afficiant corpora sua in semetipsis*: plane quia lata, & trita via est ab huiusmodi traditione ad supplicium: adhuc dicitur Psal. 77. *Adhuc esca eorum erant in ore ipsorum, & ira Dei affecit super eos, & occidit pingues eorum*: expende illud *Adhuc* denotat enim celerrimum transitum ad iram Dei ex peccato commisso.

Si velis ex prophanis litteris hoc confirmare vide Pithag. apud Laert. lib. 7. cap. 1. dicentem in civitates primo incapisse delitias, mos saturitatem, deinde violentiam, postremo exitium, & Syl. Italic.

Inde aspice late

*Florentes quondam luxu quas verteret vrbes,
Quippe, nec ira Deum, tantum nec tellus, nec hostes
Quantum sana nocet animis illapsa voluptas.*

Sic plane supplicio dei maximo traditi sunt Iudæi Egyptiorum, & Babyloniorum manibus, ut nutrirerentur apud ipsos, resque terrenas concupiscentes, cælestes non attenderent, quod supplicij genus Deus in gentes postea per ipsos post captiuitatem vincendas se inflictum pollicetur Michæ. 7. *Lingent puluerem sicut serpentes, velut reptilia terra perturbabuntur de adibus suis, Dominum Deum nostrum desiderabunt*, seu, ut in Hebræo legitur: *timebunt*, quod vaticinium est

proculdubio

A A proculdubio degentibus à Iudæis post redditum à cap-
 triuitate debellandis. Ad nostrum tamen institutum
 habent hoc loco Glossa ord. Ruper. Dionysius & Ly-
 ranus: *Vescebuntur terra, more serpentium*, idest terre-
 nis diuitijs, terrenisque gaudijs intensi non manduca-
 bunt panem Angelorum; atque ex his exemplis co-
 gentur exire veluti reptilia terræ ex domibus suis, id-
 est é veteri conuersatione, nam qui rebus terrenis in-
 tenti oculos in eas, ac mentem defigunt, cælestia nec
 vident, nec appetunt. Aptior locus est apud Hier. cap.
 B B 7. vbi dicitur: *Va nobis quia declinauit iam dies, quia*
longiores facta sunt umbra vespere; quem locum Au-
 gustinienis Mello sic exponit, quia lux diuinæ cog-
 nitionis, & fauoris iam cæpit deficere, ideo calore cū
 claritate deficiente fit, vt terrenorum bonorum vm-
 bræ maiores nobis appareant, quæ tamen die medio,
 vidente, & sole tales non apparerent.

C C Est & aliud supplicium, nec leue, nec contemnen-
 dum, quod in ipsa Ægyptiorum, & Babyloniorum
 societate Iudæos experiri oportebat, non sine angus-
 tia, & tribulatione, quæ semper reperitur in omni ani-
 ma hominis operantis malum. 1. Rom. 2. Est enim
 valde periculosum habitare inter impios; satisque dif-
 ficile inter improbos vitæ probitatem tueri. Illud ex-
 pendit & illustrat D. Gregor. 1. mor. cap. 1. & 20. cap.
 9. explicans verba illa: *Frater sui draconum, & socius*
scorpionum, habet enim, dicitur, itaq; vbi habitauerit,
 vt hoc eius laudibus proficiat neq; enim laudabile est esse
 bonum inter bonos; sed maxime laudabile est esse bonum
 inter malos. Et Apocalypsis. 13. comendatur Pergami

Glossa ord.
 Diony.
 Lyran.

Hier. c. 7.
 Augustin.
 Mell.

1. Rom. 2.

D. Gregor.
 1. mor. cap.
 1. & 20.
 cap. 9.

Apocal. 13.

Episcopus quod tenuerit fidem, nec sanctum negauerit Dei nomen inter impios, seu ubi habitat Sathanas, nec aliunde melius regius sponsus sponsæ pulchritudinem commendat, quàm ex spinarum consortio, sicut lilium dicens inter spinas, ubi Hugo Card. *Anima*, dixit, *inter aculeos carnis, & concupiscentiarum integra inter pungentes sollicitudines illasa, inter malignantes bona, quid aliud est, quàm lilium inter spinas.*

Sicut autem multum pulchritudinis, ac decoris accrescit, dum quis vitæ integritatem inter impiorum scelera incontaminatam seruat, ita quoque laboris maximū, ac difficultatis instat onus, nam sicut. 1. Reg. 11. Saul inter Prophetas prophetat. Et Genes. 9. Dominus benedixit domui Ægyptij propter Ioseph in ea habitantem: & Labano. Genes. 30. Qui i modicæ fortunæ cum esset, antequam apud se Iacobum Patriarcham haberet, postquam autem apud ipsum diuertit Iacobus diues effectus est nimis, & sicut D. Hieronym. ad illa verba Osæ 1. *Et peperit ei filium.* Ecce, inquit, vir sanctus meretricem conuertit ad pudicitiam, & ex mala bonam fecit: & vt Lyran. aduertit illud, *Peperit ei.* Idem valet, atque non ex alio. Et 1. Corint. 7. *Sanctificatur vir, infidelis per mulierem fidelem.*

E conuerso, ita quoque, & facilius multo boni impijs associati corruunt, sic Samson. Iud. 16. In sinu Dalilæ fortitudine spoliatur; neque Dina rediret corrupta, cum virgo esset, nisi prius esset egressa, vt videret mulieres iniquæ regionis. Quid Loth. Genes. 13. reportauit ex habitatione cum Sodomis, nisi quod captiuus ablata redditur suppelectile, nec mirum qui enim te-

Hug. Car.

1. Reg. 11.
Genes. 9.

D. Hiero.

1. Corin. 7.

Iud. 16.

Genes. 13.

tigerit

A tigerit picem, inquinabitur ab ea, & qui communica-
uerit superbo, induet superbiam Ecclesiastici 13. &
Prou. 13. *Amicus stultorum similis efficietur.*

Eccles. 13.
Prou. 13.

Pro cæteris, illustris huius rei postremaque confir-
matio sumi potest ex præstantissimo, pijsimoque Re-
ge Iudz Iosaphath, qui ob societatem initam cum Re-
ge Israel Ochosia à Deo reprehenditur per Elieser.
2. Paralip. 20. dicentem: *Quia habuisti fædus cum Ocho-*

2. Paral. 20

B Iehû quoque animaduertitur, quod amicitiam inierit
cum amicis Dei propter quod Dei iram pro meritis
est. Merito sane Deus iustos ab impiorum societate
arceat, quoniam vt inquit D. Isidorus lib. 2. Soliloquio-

D. Isidor.
lib. 2. Soli-
loquior.

C rum. Ante ignem consistens etiam si ferreus sis aliquã-
do dissoluerit; proximus periculo diuturnus non erit,
per assiduitatem cito peccat homo, sæpe familiaritas
implicauit, sæpe occasionem peccandi dedit, sæpe quod
voluntas non potuit, assiduitas superauit. Ea vero est
(teste Chrysof. super Matthæum) rerum natura, vt
quoties bonum malo coniungitur; non ex bono ma-
lus melioretur, sed ex malo bonus contaminetur, di-
uersitas enim rerum nunquam potest habere concor-
diam, & multos sollicitat societas nefanda: vnde ait:
vt societatis, ac mutui fæderis vires in homines ad in-
uicem adumbrarent, confertarum manuum hierogly-
phico vsi sunt veteres; imo ille apud Barbarorum Re-
ges mos quondam viguit ex Pterio lib. 36. & Corneli.
Tacit. vt quoties in societatem venirent, applicarent
dexteras, polliceque inter se vincerent, ac nodo con-

D. Chrysof.

Pter. li. 36.
& Corn.
Tacit.

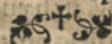
1. Reg. 17.

stringerent: ubi vero sanguis ad extremos articulos deueniebat, leui vulnere cruorem eliciebant, quem inuicem lambebāt, sicque arcanum fœdus mutuo cruore sacrabant; quantū sane ponderis in hominum mores aliorum pariter commorantium societas præstet sensit Isai Dauidis pater. 1. Reg. 17. dum illum mittens ad fratres suos residentes in castris, inquit: *Visitabis fratres tuos, srecte agant, & cum quibus ordinati sint disces;* idest cum quibus iungantur, fœdusque ineant societatis, quibusve coniuales sint in castris.

Sic Iudæi Ægyptijs, & Babylonijs associati ad extremum deueniunt calamitatis cumulum, facile ad mores aptantur; quæ hucusque diximus.

VERSVS SEPTIMVS.

Patres nostri peccauerunt, & non sunt, & nos iniquitates eorum portabimus.

CIRCA præcedentia verba triplex potest esse sententia, sub quonam titulo aut occasione dicta sint verba ista à Propheta; illum enim loqui in persona populi Iudæorum captiui, & in afflictione constituti palam est: dubitatur tamen Vtrum dicta sint per arrogantiam, quasi ipsi se innoxios reputarent, imméritoque à Deo punitos propter aliena Patrum scelera,

feu

A seu potius in his verbis Iudæi loquantur cum cog-
 A nitione criminum, quæ contra Deum commisserant, aut
 sub aliqua alia ratione? Et primo loco Rabbi David
 Khimi in cap. 33. Isaia ad illa verba: *Vere languores nos-*
 B *tros ipse tulit*; verba hæc dicta reputat in persona Iu-
 B dæorum Iugentium, quorum verba propter angorem
 non solent esse rationabilia, neque iusta, itaque fate-
 tur Iudæorum querelam iniustam, illos tamen in hoc
 videtur excusare dicens, hoc illos, non ex arrogantia
 fecisse, quasi se innoxios agnoscerent, sed ex nimio
 dolore, quo cruciabantur, prouenire, vt iniuste de Deo
 puniente conquererentur.

Rabb. Da-
 uid, cap. 33

Secundo loco Figueroa existimat, Iudæos ita lo-
 quutos fuisse ex arrogantia, & sine cogniti-
 one crimi-
 num, quæ commiserat, quasi Deus eos puniret im-
 meritos ob patrum scelera, idque probat, quoniam simili-
 ter loquuti sunt Matth. 23. teste Christo domino id ex
 ipsis referente: *Si fuissetis in diebus patrum nostrorum*
 C *nō essemus socij eorum in sanguine Prophetarū.* Adeoq;
 C hoc assuetum erat, Iudæis scilicet excusare se in deli-
 ctis, & sceleribus, patrumque ac maiorum peccatis di-
 uinum supplicium, si quod patiebantur, tribuere, vt
 hoc in prouerbio esset iam apud illos Ezech. 18. sub
 hac parabola: *Patres comederunt vnam acerbam, &*
 C *dentes filiorum obstupescunt:* quod tamen longe ab illis
 relegandum præcepit Deus eodem loco.

Figueroa.

Matth. 23.

Ezech. 18.

Tertio loco Mart. Delrius verba existimat dicta à
 Propheta in persona etiam bonorum Iudæorum, qui
 non negabant sui sæculi peccatum; sed dicit hebrais-
 mum esse vocare peccata populi, peccatum patrum ac

Delrius.

maiorum, sicut in historia Regum: peccatum idolatriæ singulorum Regum, vocatur peccatum Ieroboã, non quia non peccatum postea commisissent posteri Iudæi lugentes, & afflicti; sed quia maiores peccando præiuerunt: vnde si exemplum respicias peccatum patrum erat, si opus proprium, & patratiōem, posterorum, sed aggrauatum peccato maiorum.

In cōcordiã
adducitur.

Hæ tamen tres expositiones nobis non ita videntur contrariæ, vt facile non reducantur in concordiam, prius tamen aduerte, primam extra secundam, & tertiam solum addere excusationem ex parte Iudæorum, quasi talia verba proferrent ex nimio dolore, & cruciatu, quo angebantur; quod non contradicit alijs. Secunda expositio, quæ ex arrogantia dicit illos loquutos fuisse, Deumque inculatū, tanquam innoxios punientem, si de impijs ac sceleratis Iudæis solum intelligatur, vera est, si tamen de omnibus, vera est tertia expositio, nam de omnibus (quicumque illi erant) credere dignum est, extitisse aliquos, qui peccatum suum agnoscentes punirentur cum impijs, & hi dicunt: *Patres nostri peccauerunt, &c.* idest, & nos scelera eorum comitati sumus, & pœnas quas ipsi etiam promerebantur nunc persoluimus, sic D. Hiero. & Pasch. Iudæi iniqui patribus similes maledictam legem in se traxerunt, quasi importabile iugum, nolentes Christiū recipere, qui iugum venerat auferre.

Carth.
Figuroa.

Patres nostri, idest maiores aui, proauque peccauerunt vanis sceleribus, diuini numinis iram in se pronocauerunt, Carth. quem sequitur Figueroa per idolatriam, & effusionem sanguinis innocentis, aliaque gra

uissima

A uissima peccata, seu vt Lyran. peccato multiplicis idolatriæ: *Et non sunt*: Carth. quia iam abierunt: Glossa ordinaria, *Quia mortui*: Lyranus, *Super terram uiuentes*: Delrius & Figueroa, idest, in mundo, siue in sæculo, vt habet paraphrasis Chaldæa. *Et nos iniquitates eorum portabimus*: idest, nos pœnas dabimus iniquitatis ipsorum, sic hebræa translatio ex Pagnino & Vatablo; Chaldæus: *Et nos post eos iniquitates portabimus eorum, siue sustinemus*: vt Græca apud Motanum, semper enim est similis sensus; Interlinealis addit, originalis peccati: Lyran. propter iniquitates factas tempore Manasse Regis fuit destructa ciuitas, & populus ciuitatis captiuatus. 4. Reg. 24. qui tamen longe ante captiuitatem vrbisque excidium mortuus fuit.

Lyran.

4. Reg. 24.

Adnotatio prima ad litteram.

Ex dictis dubium oritur ex eo quod in præsentī videatur Deus punire peccata Patrum in filiis, quemadmodum etiam Exod. 20. dicitur: *Fortis & Zelotes visitans iniquitatem Patrum in filios in tertiam & quartā generationem*, idēque dicitur Exod. 34. & apud Vatem nostrum 32. dicitur: Deus faciens misericordiam in milibus, & reddens iniquitatem Patrum in sinum filiorū eorum post eos. Et 4. Reg. 24. dicitur: Hierosolymam euersam fuisse propter peccatum Manasse multo ante vrbis euerfionem & vita functi, vt supra retulimus, cū tamen ex alia parte. 4. Reg. 14. vbi tāgitur locus Deut. 24. dicatur: *Non morientur patres pro filiis, nec filii morientur pro patribus; sed unusquisq; in peccato suo mo-*

Exod. 20.

Hier. 32.

4. Reg. 14.
Deut. 24.